

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Tereza Randýsková

**Slavkovské panství za Dominika Ondřeje I.
Kounice**

**Slavkovská manufaktura na jemná sukna v letech 1703–1706
v kontextu soudobých merkantilistických teorií**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Pavlíčková, Ph.D.

Olomouc 2013

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní předepsaným způsobem všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 20. dubna 2013

Tereza Randýsková

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Moravskému zemskému archivu v Brně za vyhledání a zpřístupnění potřebných materiálů. Velký dík patří také paní docence Radmile Pavlíčkové za její ochotu, cenné rady, připomínky a čas, který mi věnovala. A rovněž děkuji i všem ostatním, kteří přímo i nepřímo přispěli ke vzniku předkládané bakalářské práce.

Obsah

Úvod	1
1. Dominik Ondřej I. Kounice	3
1.1 Vzdělání a dosažení zletilosti.....	3
1.2 Kariéra.....	4
1.3 Slavkov a Dominik Ondřej I. Kounic	5
2. Vnější okolnosti ovlivňující odvětví podnikání	10
2.1 Vznik a vývoj merkantilismu v Evropě	10
2.2 Merkantilismus v habsburské monarchii	11
2.3 Merkantilismus v Zemích Koruny české	15
3. Vnitřní okolnosti ovlivňující odvětví podnikání.....	17
4. Organizace slavkovské manufaktury na jemná sukna	20
5. Výrobní postup slavkovské manufaktury.....	23
5.1 Svoz vlny do Slavkova.....	23
5.2 Zpracování vlny	24
5.2.1 Základní procesy zpracování vlny	25
5.2.2 Zušlechťovací procesy zpracování vlny	27
6. Aplikace merkantilistických teorií v praxi slavkovské manufaktury a její srovnání s jinými textilními manufakturami na jemná sukna v Českých zemích	31
7. Důvody zániku slavkovské manufaktury na jemná sukna.....	38
Závěr	43
Resumé.....	46
Seznam pramenů a literatury	47

Přílohy:

1. Portrét Dominika Ondřeje I. Kounice
2. Návrh územního generelu města Slavkova z roku 1730 od Václava Petruzzi
3. Konstrukce soukenického rámu

Anotace

Úvod

Hrabě Dominik Ondřej I. Kounic, jako mnoho dalších členů moravské větve Kouniců, stojí ve stínu dnes nejslavnějšího představitele tohoto rodu, „kancléře čtyř panovníků“, Václava Antonína Kounice, o němž vyšlo několik německy psaných monografií. Nejvíce se na jeho osobu zaměřila Grete Klingenstein.¹ U nás se Václavu Antonínu Kounici věnují pouze dvě monografie.² Výjimku pak tvoří práce Františka Hrubého vydaná koncem osmdesátých let minulého století, která pojednává o životním příběhu otce Dominika Ondřeje, Lva Viléma Kounice.³ Všechna tato díla však Dominika Ondřeje zmiňují pouze okrajově, stejně jako díla pojednávající o historii města Slavkova⁴, rezidenčního sídla moravských Kouniců, nebo studie vztahující se k přestavbě slavkovského zámku⁵, která započala právě z podnětu Dominika Ondřeje. Další práce, která se dotýká osoby Dominika Ondřeje, je monografie Radky Miltové⁶, v níž se mimo jiné věnuje i výzdobě slavkovského zámku v souvislosti s jeho přestavbou, a bakalářská diplomová práce studentky Marie Střítecké o kounicovských sbírkách francouzského umění⁷. Dosavadní dílčí studie, v nichž se můžeme setkat s Dominikem Ondřejem v hlavní roli, je kavalírská cesta Dominika Ondřeje, již se zabývala Lenka Flodrová⁸ a studie Jindřicha

¹ KLINGENSTEIN, Grete: *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz. Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*. Göttingen 1975; Táž: *Staatskanzler Wenzel Anton von Kaunitz-Rietberg, 1711-1794: neue Perspektiven zu Politik und Kultur der europäischen Aufklärung*. Graz 1996.

² KLOBAS, Oldřich: *Václav hrabě Kounic, Šlechtic nejen rodem*. Brno 1993; MALÍŘ, Jiří – RÁJA, Martin: *JUDr. Václav Kounic a jeho doba*. Brno 2009.

³ HRUBÝ, František: *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír*. Brno 1987.

⁴ HANÁK, Jaromír: *Zámek Slavkov u Brna*. Brno 1992; PERNES, Jiří – HOLÁN, Ivo: *Slavkov u Brna, město a okolí*. Praha 1987.

⁵ SEIFERT, Jaroslav: *Stavební vývoj zámku ve Slavkově*. Věstník historicko-vlastivědného kroužku v Žarošicích 12, 2003, s. 94–97.

PEDUZZI, Lubomír: *Václav Petruzzi, stavitel Kouniců*. Vlastivědný věstník moravský XLV, 1993, s. 56–61.

⁶ MILTOVÁ, Radka: *Mezi zalíbením a zavržením. Recepce Ovidiových metamorfóz v barokním umění v Čechách a na Moravě*. Brno 2009.

⁷ STRÍTECKÁ, Marie: *Francouzské umění sklonku 17. století ve sbírkách hrabat Kouniců se vztahem ke kavalírským cestám*. Brno 2011 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Seminář dějin umění).

⁸ FLODROVÁ, Lenka: *Kavalírská cesta Dominika Ondřeje z Kounic*. In: Vyškovský sborník 4, 2004, s. 87–111.

Šebánka⁹ o počátku podnikání Dominika Ondřeje a jeho pokračovatelů v oboru textilnictví.

Dominik Ondřej I. Kounic však hrál v dějinách města Slavkova důležitou roli, která v mé práci nezůstane opomenuta, přestože se zaměřím především na podnikatelskou činnost Dominika Ondřeje v duchu soudobých merkantilistických teorií, pod jejichž vlivem založil ve Slavkově manufakturu na jemná sukna. Za vznikem manufaktury stála snaha získat zpět finanční prostředky vložené do obnovy třicetiletou válkou zpusťšeného Slavkova, jenž Dominik Ondřej během svého života pozvedl na reprezentativní úroveň odpovídající jeho společenskému postavení. O tom, že se jednalo o nemalé částky, se přesvědčíme v kapitole věnující se přímo Slavkovu. Bohužel, manufaktura i přes slibné merkantilistické vize o budoucnosti a prosperitě manufakturního podnikání po necelých patnácti letech existence zanikla.

Cílem mé práce je zhodnocení, do jaké míry se merkantilistické teorie promítly do praxe slavkovské manufaktury na jemná sukna a jaké byly příčiny jejího zániku na základě srovnání s jinými manufakturami na jemná sukna 18. století.

O podnikání moravských Kouniců, tedy i o slavkovské manufaktuře na jemná sukna, si můžeme přečíst v článku Jindřicha Šebánka, ale abych dosáhla výše stanovených cílů, je třeba se detailně seznámit se samotným chodem, výrobním postupem a sortimentem, protože Jindřich Šebánek se ve své práci věnoval převážně vzájemným vztahům mezi zaměstnanci, hejtmanem, správcem manufaktury a Dominikem Ondřejem.

Základním pramenem pro tuto práci jsou jednak účetní výtahy z let 1703–1704, jednak rozsáhlá jednostranná korespondence správce slavkovské manufaktury na jemná sukna Jana Kiliána Leopolda Freudenberga adresovaná hraběti Dominiku Ondřeji I. Kounici z roku 1703 s přesahem do ledna následujícího roku. Oba tyto prameny jsou součástí fondu Rodinného archivu Kouniců uloženého v Moravském zemském archivu v Brně pod stejným inventárním číslem.¹⁰

⁹ ŠEBÁNEK, Jindřich: *Textilní podniky moravských Kouniců*. Časopis Matice Moravské 55, 1931, s. 95–168; Týž: *Textilní podniky moravských Kouniců*. Časopis Matice Moravské 56, 1932, s. 101–186.

¹⁰ Moravský zemský archiv Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3606, Manufaktura – účetní výtahy, korespondence s Freudenbergem, 116 fol.

1. Dominik Ondřej I. Kounic

Dominik Ondřej I. Kounic, syn Lva Viléma Kounice a hraběnky Eleonory Kounicové¹¹, se narodil v Brně 30. listopadu 1654.¹² Po smrti Lva Viléma byl podle závěti dědicem ustanoven jeho jediný dosud žijící, ani ne jednoroční, syn Dominik Ondřej I. Kounic. Poručnictví připadlo na hraběte Ferdinanda Josefa Ditrichštejna, strýce Dominika Ondřeje I. Kounice.¹³

1.1 Vzdělání a dosažení zletilosti

Po absolvování studia na brněnském jezuitském gymnáziu, poté u jezuitů v Olomouci¹⁴ a soukromých hodinách, vyslala hraběnka Eleonora Oppersdorfová, podle rodinné tradice, tehdejší módy a přání Lva Viléma, svého syna na kavalírskou cestu.¹⁵ Po celou dobu trvání cesty, jež započala na podzim roku 1761, měl Dominika Ondřeje doprovázet hraběnkou najatý hofmistr Ernst Melchoir von Novolara. Dominik Ondřej se během své kavalírské cesty zdržoval hlavně v Itálii a Francii. Učil se tanci, hudbě, šermu a jízdě na koni. Na univerzitách, na které se vždy zapsal jen na krátkou dobu, za niž stihl vytěžit to nejlepší, co mohly studentům

¹¹ Hraběnka Eleonora Kounicová, dcera Maximiliána Ditrichštejna, byla druhá žena Lva Viléma Kounice. Po smrti svého manžela se opět vdala za hraběte Friedricha Oppersdorfa, proto bude nadále v textu figurovat jako hraběnka Eleonora Oppersdorfová.

¹² HRUBÝ, František: *Lev Vilém z Kounic. Barokní kavalír*. Brno 1987, s. 229.

¹³ MILTOVÁ, Radka: *Mezi zalíbením a zavržením. Recepce Ovidiových Metamorfóz v barokním umění v Čechách a na Moravě*. Brno 2009, str. 129.

¹⁴ V Olomouci u jezuitů studoval i jeho otec, Lev Vilém, který, jakožto sirotek, byl svěřen do opatrování kardinála Františka Ditrichštejna, jenž pověřil výchovou jezuitu. Lev Vilém byl díky kardinálovu rozhodnutí vychováván v zcela odlišném duchu než jeho rodiče a sourozenci. Kromě toho, že mezi Lvem Vilémem a kardinálem Ditrichštejnem vzniklo velmi úzké pouto, projevoval kardinál Ditrichštejn přízeň všem členům rodu a věřil, že jednoho dne konvertují. In: ZEMEK, Petr: *Závěť Lva Viléma z Kounic*. In: KORDIOVSKÝ, Emil – SVOBODA, Miroslav: XXIX. Mikulovské sympozium. Kardinál Fr. z Ditrichštejna a jeho doba. Brno 2006, s. 399.

¹⁵ Kavalírská cesta znamenala pro mladé aristokraty dovršení jejich cesty k dospělosti, protože se během ní seznamovali s politikou, uměním diplomacie, doplňovali si své vzdělání na předních univerzitách, poznali cizí kraje a naučili se formovat vlastní myšlenky. Aristokrat se tak po absolvování kavalírské cesty vracel nabyt mnoha zkušenostmi a znalostmi, které mu mohly zajistit slibnou kariéru. K problematice kavalírských cest viz např. KUBEŠ, Jiří (ed.): *Šlechtic na cestách v 16. - 18. století: sborník příspěvků (nejen) ze 3. adventního kulatého stolu, který se na téma "Prameny k dějinám šlechtického cestování, 1550-1800" konal na půdě Katedry historických věd FF UPa dne 28. listopadu 2005*. Pardubice 2007; Týž: *Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*. Habilitační práce ÚHV FF UPa. Pardubice 2011; HOJDA, Zdeněk: *Kavalírské cesty v 17. století a zájem české šlechty o Itálii*. In: *Itálie, Čechy a střední Evropa*. Praha 1986, s. 216-239; MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha 2004.

poskytnout, navštěvoval převážně semináře zaměřené na matematiku, teologii, práva, zeměpis či historii. Nemalé položky mezi výdaji zaujímaly knihy hlavně o architektuře.¹⁶ O tom, že ho architektura opravdu učarovala, svědčí nejen hojné návštěvy pamětihodností, ale i prohlídky šlechtických vil a paláců. Pro představu, náklady spojené s kavalířskou cestou se u Dominika Ondřeje pohybovaly kolem 892 zlatých a 25 krejcarů za čtvrt roku.¹⁷ Ze své cesty, obohacen vědomostmi a vytříbenými mravy, se vrátil v podvečer 4. června roku 1674.¹⁸

Po návratu bylo nezbytnou podmínkou pro nabytí otcovských statků, aby císař Leopold I. prohlásil Dominika Ondřeje za plnoletého. Stalo se tak 5. srpna 1674. Než se opravdu mohl ujmout správy svých panství, musel ještě přísahat věrnost královské dvorské kanceláři ve Vídni.¹⁹

1.2 Kariéra

Vlivná pozice jeho strýce a poručníka, hraběte Ferdinanda Josefa Ditrichštejna, u císařského dvora, kde zastával funkci nejvyššího císařského hofmistra a prezidenta tajné rady, zajistila Dominiku Ondřejovi slibnou kariéru. K dalším kariérním vzestupům nahrával i sňatek Dominika Ondřeje roku 1675 s dcerou nejvyššího purkrabího a místodržícího Království českého, Marií Eleonorou ze Šternberka, jež byla císařovninou komornou.²⁰ Samozřejmě, že za sňatkem nestál nikdo jiný než Dominikův strýc.

Dominik Ondřej působil od roku 1675 jako přísedící moravského zemského soudu, v roce 1683 byl císařem Leopoldem I. povýšen do stavu říšských hrabat a o čtyři roky později (1687) mu španělský král Karel II. udělil Řád zlatého rouna.²¹

U samotného císaře začínal ve funkci komorníka, ale velmi brzy nastoupil dráhu diplomata, v níž hrál velmi důležitou roli při jednáních vedoucích k uzavření Augšpurské aliance²² v červenci 1686 mezi císařem Leopoldem I., Bavorskem,

¹⁶ Viz tabulka In: FLODROVÁ, Lenka: *Kavalířská cesta Dominika Ondřeje z Kounic*. Vyškovský sborník 4, 2004, s. 105.

¹⁷ FLODROVÁ, L.: *c. d.*, s. 98.

¹⁸ Tamtéž, s. 107.

¹⁹ ZAORALOVÁ, Marie: *Rodinný archiv Kouniců: (1272) 1278-1960*. Inventář 1. Brno 1998, s. 9.

²⁰ KLINGENSTEIN, Grete: *Der Reichsvizekanzler Dominik Andreas*. In: Týž: *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz. Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*. Göttingen 1975; s. 42.

²¹ MILTOVÁ, R.: *c. d.*, s. 130.

²² Po vstupu Anglie za Viléma III. Oranžského roku 1689 nesla jméno Velká aliance.

Španělskem, Švédskem a francským a švábským říšským okruhem proti Francii.²³ Roku 1682 totiž Leopold I. pověřil Dominika Ondřeje diplomatickou cestou na bavorský dvůr do Mnichova, proslulého svou profrancouzskou orientací, aby ho získal na stranu habsburské monarchie. Dominikova vysoká politika a schopnosti přinesly ovoce již následujícího roku v podobě sňatku bavorského kurfiřta Maxmiliána Emanuela s rakouskou arcivévodkyní Marií Antonií. Za odměnu byl Dominik Ondřej I. Kounic jmenován tajným radou. Roku 1688 byl pověřen vyjednáváním dalšího sňatku. Tentokrát mezi císařovým nejstarším synem Josefem a sestrou bavorského kurfiřta Violantou Beatricí. Teprve nyní se bavorský kurfiřt definitivně přiklonil na stranu císaře habsburské monarchie a uzavřel s ním spojeneckou smlouvu.²⁴ Tímto úspěchem si zřejmě získal císařovu trvalou přízeň.

Od roku 1695 byl Dominik Ondřej císařem zplnomocněn pro mírová jednání v Haagu, která měla ukončit devítiletou, někdy též nazývanou falckou válku mezi Francií a Velkou aliancí. 19. června 1696 jmenoval Leopold I. Dominika Ondřeje říšským vicekancléřem. Své funkce se ale ujal až o rok později, kdy byl v Haagu uzavřen mír a Dominik se opět vrátil do Vídně.²⁵ Jeho politickou kariéru přerušila až smrt 16. ledna 1705.

1.3 Slavkov a Dominik Ondřej I. Kounic

Během třicetileté války slavkovské panství skládající se v té době kromě města Slavkova s předměstími z vesnic Heršpice, Hodějice, Hrušky, Křenovice, Němčany, Nový Rousínov, Rašovice a z pusté vsi Kroužek utrpělo velké škody. Ve většině z těchto vesnic máme k roku 1656 doloženu více jak polovinu pustých usedlostí oproti předválečnému stavu.²⁶ I samotné město Slavkov na tom nebylo nejlépe. Z 348 domů (bez předměstí Špitálky) je po třicetileté válce, k roku 1656, doloženo 221 domů pustých.²⁷

Protože byl Slavkov hlavním rezidenčním městem moravských Kouniců, očekávala se od něj především reprezentativní funkce, proto měla sama vrchnost zájem na prosperitě a výstavnosti města. Z tohoto důvodu si nyní podrobněji

²³ KLINGENSTEIN, G.: *c. d.*, s. 45.

²⁴ FLODROVÁ, L.: *c. d.*, s. 91.

²⁵ KLINGENSTEIN, G.: *c. d.*, s. 47–48.

²⁶ Přesné údaje o počtu pustých domů v jednotlivých vesnicích viz: LIČMAN, Alois – KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská II. Mistopis. Slavkovský okres*. Brno 1921.

²⁷ Tamtéž, s. 86.

přiblížíme vývoj Slavkova po třicetileté válce vedoucí k navrácení prestiže odpovídající postavení Dominika Ondřeje I. Kounice.

Díky třicetileté válce celkově poklesl blahobyt města Slavkova, které se u vrchnosti velmi zadlužilo. Se splácením dluhu mělo nemalé potíže, a proto roku 1660 přenechalo hraběnce Eleonoře Oppersdorfové obecní pivovar za kupní cenu 12 000 zlatých, za což městu udělila jisté výsady²⁸, které mu měly ulehčit jeho těžkou situaci.²⁹

I Dominik Ondřej se během svého života snažil podporovat město v jeho opětovném rozkvětu a povznést ho na reprezentativní úroveň, s níž se setkal v zahraničí a která by byla hodna jeho postavení a prestiže, protože jenom ten, kdo byl v raném novověku schopen dát světu vidět své bohatství, byl teprve veřejností za takového člověka považován a ctěn.

4. června 1677 prominul městu nedoplatky z vinného šenku, zbavil ho povinnosti platby z 5/4 lánu náležejícího dříve k obecnímu pivovaru³⁰ a 4. října 1681 Dominik Ondřej prominul Slavkovu všechny dřívější nedoplatky kromě domovní splátky. Na oplátku mu byly připsány dva městske domy a masné krámy.³¹ V roce 1683 ale slavkovské panství utrpělo další škody. Tentokrát bylo zpustošeno polskými vojsky táhnoucími proti Turkům. Škody navýšili ještě v tomtéž roce uherští rebelové.³²

1. listopadu 1691 Dominik Ondřej znovu podpořil osídlování pustých slavkovských domů tím, že případné vlastníky osvobodil na tři roky od císařských a zemských poplatků, na deset let od poplatků panských a po dvě léta směli městu odvádět měsíčně jen 12 krejcarů. Dále jim za výhodné ceny a na tříroční splátky poskytl na stavbu domů dřevo z panských lesů. Samotnému městu opět odpustil všechny dřívější nedoplatky, aby se zde nebáli nově příchozí lidé usadit. Navíc nově přistěhovaným obyvatelům umožňoval kdykoliv se odstěhovat, pokud za sebe do domu našli náhradu (vhodného hospodáře). Kromě toho, že Dominik Ondřej městu promíjel nedoplatky, tak mu po dobu tří let (1692–1694) poskytl i finanční

²⁸ Povolila měšťanům na radnici prodávat sůl, pálit bezplatně kořalku ve dvou kotlích a volně ji prodávat, nemuseli z jatek odvádět daň, dokud nebudou osazeny, lovit ryby ve slavkovském a vážanském rybníce a prominula jim některé robotní práce.

²⁹ LIČMAN, A. – KRATOCHVÍL, A.: *c. d.*, s. 110.

³⁰ Město postoupilo hraběnce Eleonoře pouze nemovitost, pole a louky patřící pivovaru zůstaly v držbě města.

³¹ LIČMAN, A. – KRATOCHVÍL, A.: *c. d.*, s. 111.

³² FLODROVÁ, L.: *c. d.*, s. 90.

injekci v podobě ročního platu ve výši 128 zlatých a 20 krejcarů a v následujících dvou letech ještě ponechal Slavkovu roční výnos 110 zlatých z vinného šenku opět na obnovu pustých domů.³³

Nezbytnou nutností byla i přestavba domácího sídla Kouniců, renesančního slavkovského zámku, který již rovněž nevyhovoval potřebám a postavení hraběte u císařského dvora. Dominiku Ondřeji od samého počátku svých zahraničních cest učarovala Paříž a velkolepost dvora Ludvíka XIV., proto se inspirací pro novou podobu zámku staly samotné Versailles. Kromě zámku zahrnul do stavebního projektu i urbanizaci celého Slavkova, jenž měl dostat podobu ideálního centralizovaného velkostatku. Vypracováním návrhu a stavbou byl pověřen římský profesor Accademie di San Luca Domenico Martinelli³⁴, s nímž se Dominik Ondřej seznámil na kavalírské cestě a posléze se stal jeho mecenášem. Spolu s architektem Martinellim se na projektu ještě podílel štukatér Santino Bussi, malíř Andrea Lanzani a sochař Giovanni Giuliani. Všichni tři pánové patřili k významným a proslulým umělcům působícím na vídeňském dvoře, kde si je také Dominik Ondřej vybral a pozval do Slavkova.³⁵ Za života Dominika Ondřeje bylo vybudováno pouze západní (střední) privátní křídlo s jedenácti pokoji. Nicméně ze superlativů, kterými Dominik Ondřej nešetřil ve své závěti v souvislosti s přestavbou zámku je vidět, že byl velmi pyšný na to, jak už samotné západní křídlo pozvedlo úroveň slavkovského zámku, a přál si, aby Domenico Martinelli v přestavbě pokračoval i po jeho smrti. Přání se mu ale nesplnilo. Jeho syn a dědic Maxmilián Oldřich nejevila zpočátku zájem o pokračování stavebních prací, jelikož nezastával tak společensky významné posty jako jeho otec a zřejmě byly na vině i finance. Teprve když se v roce 1720 stal zemským hejtmanem, uvědomil si, že přece jenom potřebuje reprezentativní sídlo, a navázal na započatou přestavbu svého otce. Nyní už ale nemohl vyhovět jeho přání, aby v rekonstrukci zámku pokračoval Domenico Martinelli, protože Martinelli zemřel roku 1718. Maxmilián Oldřich tedy musel

³³ LIČMAN, A. – KRATOCHVÍL, A.: *c. d.*, s. 110.

³⁴ Přesvědčil Dominika Ondřeje, že návrhy Enrica Zuccalli, se kterým se Dominik Ondřej seznámil v Mnichově, neposkytují nic světoborného, neboť Zuccali chtěl jen přebudovat jednotlivé části, kdežto Martinelli přišel s celkovou modernizací, jež spočívala v uzavřeném bloku. Tato stavební struktura byla považována za stavební perspektivu budoucnosti, jež propojuje zámek se zahradou a městem. In: LORENZ, Hellmut – KROUPA, Jiří – MILTOVÁ, Radka – BOHDALO, Stanislav: *Domenico Martinelli*. Rousínov 2006, s. 14-19.

³⁵ MILTOVÁ, R.: *c. d.*, s. 130–132.

hledat nového architekta. Našel ho ve Václavovi Petruzzim³⁶. Ke smůle Dominika Ondřeje ani konečná podoba zámku navržená Domenicem Martinellem nebyla zachována. Architekt Václav Petruzzi přišel s vlastním projektem rekonstrukce slavkovského zámku s tzv. „čestným dvorem“ a úpravou parku ve stylu Versailles v patřičném měřítku. Tuto podobu nese zámek dodnes.³⁷ Václav Petruzzi vypracoval i nový plán přestavby města s pravoúhlými širokými ulicemi, stromovými alejemi a kamennými plastikami, jež daly městu jeho osobitý barokní ráz.³⁸

Dominik Ondřej také postupně rozšiřoval svá panství přikupováním dalších statků, nutno říci, že na dluh a bohužel se projeví jako ztrátové, neboť výnos z nich nestačil ani na pokrytí úroků. Slavkovské panství rozšířil v roce 1684 o Letonice, roku 1685 o Lysovice a v roce 1699 ještě o statek Kruh. K panství Uherský Brod přikoupil roku 1686 Zlámanec (Zlámaný Újezd), 1688 statek Částkov a Biskupec a o rok později pak statek Bánov s Bystřicí (nyní Bystřice pod Lopeníkem). K panství Křížanov zděděném po matce, přikoupil v roce 1687 Nový Ořechov a Křížanovice. Roku 1694 koupil statek Megyer, který s císařovým svolením přejmenoval na Nové Kounice, 1695 přikoupil statek Šuřany, 1702 statek Raro a téhož roku získal i Strážnici.³⁹

Nemalé výdaje, se kterými se Dominik Ondřej potýkal, nejen díky přestavbě zámku, přikoupením statků, neustálým cestováním mezi Slavkovem, Brnem a Vídní, ale i nákladným zahraničním cestám, jimiž byl ve Vídni pověřen, se snažil řešit podnikáním v hospodářské sféře na jednotlivých panstvích a dvorech.⁴⁰ Kromě chovu koní na slavkovském a uherskobrodském panství, provozování hutí a hamrů na křížanovském panství, kde se podomácku zpracovával len, ale nikdy zde nevznikl manufakturní objekt⁴¹, se rozhodl rozmnožit svůj majetek založením textilní

³⁶ Václav Petruzzi se narodil roku 1700 v měšťanské rodině v Uherském Brodě, poddanském městě rodu Kouniců. Když bylo Václavovi Petruzzimu 20 let, Maxmilián Oldřich jeho rodině nabídl, že Václavovi finančně pokryje zahraniční studium v oboru stavitelství. Na oplátku měl doživotně vstoupit do věrných služeb Maxmiliána Oldřicha. In: PEDUZZI, Lubomír: *Václav Petruzzi, stavitel Kouniců*. Vlastivědný věstník moravský, 45, 1993, s. 58.

³⁷ SEIFERT, Jaroslav: *Stavební vývoj zámku ve Slavkově*. Věstník Historicko-vlastivědného kroužku v Žarošicích 12, 2003, s. 95.

³⁸ Tamtéž, s. 96.

³⁹ FLODROVÁ, L.: *c. d.*, s. 89–90.

⁴⁰ Samozřejmě, že pobíral pravidelný plat, ale občas se stávalo, že Dvorská komora díky složitému systému např. peníze na zahraniční cestu neposkytla včas, a tak musel Dominik Ondřej sáhnout do kapsy a doufat, že v budoucnu peníze obdrží.

⁴¹ ŠEBÁNEK, Jindřich: *Textilní podniky moravských Kouniců*. Časopis Matice Moravské 55, 1931, s. 152.

manufaktury na jemná sukna, o níž bude blíže pojednáno v dalších kapitolách. Výsledná síť dvorů tedy měla ve své podstatě plnit dvojí funkci: reprezentativní a ekonomickou.

K dalším významným činům Dominika Ondřeje, k němuž potřeboval výslovný souhlas císaře, neboť byl výsadou pouze privilegovaných, patřilo zřízení rodinného fideikomisu⁴² 11. dubna 1704 z panství Slavkov, Moravské Prusy a Uherský Brod s Velkým Ořechovem a Bánovem. Součástí fideikomisu ustanovil Dominik Ondřej i knihovnu, tapiserie, obrazárnu, medaile a sochy. Cílem Dominika Ondřeje bylo prostřednictvím fideikomisu zajistit potomkům z rodu Kouniců držení hlavních částí panství, jak moravské, tak české větve Kouniců. Ve zkratce šlo o to, že pokud by vymřela moravská větev Kouniců, měly pozemky spolu s určeným mobiliářem na základě fideikomisu přejít na českou větev Kouniců⁴³ a naopak.⁴⁴

Svou životní pouť ukončil Dominik Ondřej I. Kounic ve Vídni 16. ledna 1705.⁴⁵ Příčinou jeho skonu byla mrtvice. Dominik Ondřej si přál vcelku skromný pohřeb⁴⁶, uvážíme-li kam se až na kariérním žebříčku dostal. Jeho pohřeb se konal ve farním kostele v Uherském Brodě. Pohřební řeč pronesl tamní děkan Bohumír Theodor Neühaus.⁴⁷ Na základě závěti byl dědicem ustanoven mladší syn Dominika Ondřeje, Maxmilián Oldřich, neboť prvorozený syn Karel František se stal knězem. Svého otce přežily i tři dcery, Marie Eleonora, Marie Dominika a Marie Gabriela.⁴⁸ Manželka, Marie Eleonora, přežila svého chotě o pouhý rok.

⁴² Fideikomis umožňoval vyjmout část majetku z běžných majetkoprávních a dědických vztahů. Tento majetek nesměl být nadále dělen či zatěžován dluhy a musel být předáván na další generace podle pravidel určených jeho zakladatelem.

⁴³ Český fideikomis byl ustanoven o sedm let později Janem Vilémem a zahrnoval panství Nové Zámky, Česká Lípa a Houska.

⁴⁴ Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA Brno), fond G 436, kart. 403, inv. č. 3597, novodobý opis listiny zřizující fideikomis.

⁴⁵ MZA Brno, fond G 436, kart. 403, inv. č. 3596, opis závěti Dominika Ondřeje z r. 1705.

⁴⁶ V testamentu odkazuje 1000 zlatých na čtení 2000 zádušních mší, osvobození rolníků od robot, aby se mohli účastnit smutečních mší za svého pána a rovněž si přál, aby po tři dny zněly jednu hodinu všechny kostelní zvony oznamující, že skonal Dominik Ondřej.

⁴⁷ MZA Brno, fond G 436, kart. 403, inv. č. 3598, pohřební řeč za Dominika Ondřeje z r. 1705.

⁴⁸ Synové Adolf Vilém, Leopold Josef a dcera Marie Františka zemřeli před dosažením třetího roku života.

2. Vnější okolnosti ovlivňující odvětví podnikání

Před tím, než se podíváme na slavkovskou manufakturu na jemná sukna, je nutné se seznámit se soudobým ekonomickým myšlením, merkantilismem, který stál za vznikem a rozvojem mnoha manufaktur v Evropě.

V první kapitole se seznámíme s obecným vznikem a vývojem merkantilismu, následně s merkantilistickými teoriemi na území habsburské monarchie a v Zemích Koruny české do doby, než Dominik Ondřej založil manufakturu, jelikož se dá předpokládat, že byl jimi díky svému postavení a vůbec přítomnosti na císařském dvoře, centru habsburských merkantilistických myšlenek, silně ovlivněn.

2.1 Vznik a vývoj merkantilismu v Evropě

Merkantilismus⁴⁹ vznikl v 16. a 17. století, v době, kdy v západní Evropě vrcholil proces utváření centralizovaných absolutistických států, a začala vznikat koloniální impéria. Ze západní Evropy se dále rozšířil na území dnešní severní Itálie, Německa, Rakouska, ale i Ruska.⁵⁰

Merkantilismus v sobě zahrnoval koncept hospodářské politiky s ekonomickými prvky, které odrážely hospodářské zájmy tehdejších obchodních společností a samotných státníků, jelikož podstata merkantilistického učení spočívala v rozmnožení majetku a nahromadění peněz tolik potřebných pro velmi nákladnou válečnou politiku. Merkantilismus bohatství státu ztotožňoval s drahými kovy, jejichž zdrojem měl být v první řadě zahraniční obchod.⁵¹

Obecně rozlišujeme v západní Evropě dvě fáze merkantilismu: raný merkantilismus tzv. bullionismus 15. a 16. století, jenž zabraňoval vývozu peněz (drahých kovů) ze země a vrcholný merkantilismus, kdy peníze začaly být více

⁴⁹ Přijetí termínu merkantilismus (neboli obchodní systém) je spojováno až s dílem A. Smitha, přestože toto označení používali již někteří fyziokratičtí představitelé. In: KRAMEŠ, Jaroslav: *Počátky ekonomického myšlení v českých zemích*. Politická ekonomie, 49, 2001, č. 2, s. 289.

⁵⁰ HOLMAN, Robert: *Vývoj ekonomického myšlení*. Praha 1994, s. 5.

⁵¹ BAŽANTOVÁ, Ilona: *Merkantilismus v habsburské monarchii s důrazem na české země*. Politická ekonomie, 49, 2001, č. 3, s. 415.

chápany jako kapitál a kladl se důraz na to, aby jich do země plynulo více, než z ní odchází.⁵²

Ve vrcholném merkantilismu všeobecně úloha státu spočívala v regulaci zahraničního obchodu vhodnou celní politikou, zabraňování vývozu surovin, zákazu dovozu především luxusního zboží, napomáhání rozvoje domácích exportních odvětví zakládáním a podporou manufaktur. Zároveň merkantilisté kladli důraz na zvyšování populace, která měla zabezpečit dostatek pracovních sil a plátců daní.⁵³

2.2 Merkantilismus v habsburské monarchii

Ve střední Evropě měl merkantilismus opožděnější vývoj⁵⁴, protože zatímco Anglie a Holandsko vyšly ze třicetileté války téměř nedotčeny a po vestfálském míru procházely, včetně Francie, obrovským hospodářským rozvojem, v Německu, v Rakousku, ale i v Českých zemích byla hospodářská situace velmi špatná. Ekonomové monarchie začali hledat východisko ve vzorech Anglie, Francie a Holandska.

I v habsburské monarchii byl merkantilismus bezprostředně podřízen zájmu státu. V konečném důsledku státní politiky spočíval v růstu populace⁵⁵, jež měla vést k rozšíření počtu plátců daní⁵⁶, ke zvyšování počtu vojsk a k navýšení produkce,

⁵² KUBA, Zdeněk – UJEC, Jindřich: *Dějiny ekonomického myšlení a podnikání*. Ostrava 2005, s. 7.

⁵³ BAŽANTOVÁ, I.: *c. d.*, s. 416.

⁵⁴ V rakouských zemích se merkantilismus uplatňuje až v polovině. 17. století. Rovněž se rozlišují dvě etapy, které nejsou paralelní s rozdělením merkantilismu v západní Evropě:

První etapa (polovina 17. století až polovina 18. století), jež dále dělíme:

a) konec 40. let – 1665 (v tomto období se vytvářejí a zdůvodňují praktické návrhy)

b) 1666 – 70. léta 17. století (působení Bechera)

c) 80. léta 17. století – počátek 18. století (působení Schrödera a Hörnigka)

d) počátek 18. století – 40. léta 18. století (doba vlády Karla VI. bez výrazných merkantilistických osobností)

Druhá etapa (polovina 18. století až 40. léta 19. století)

In: Tamtéž.

V této kapitole Merkantilismus v habsburské monarchii se budu věnovat, jak již bylo řečeno výše, pouze vývoji merkantilistických teorií do počátku 18. století, se kterými se Dominik Ondřej I. mohl setkat na vídeňském dvoře Leopolda I. a uplatnit je tak ve své textilní manufaktuře na jemná sukna.

⁵⁵ Po třicetileté válce (1618–1648) se počet obyvatel výrazně snížil. Sedmiletá válka (1756–1763) opět vedla k prudkému snížení populace. V sedmáctém a osmáctém století populace habsburské monarchie prochází fázemi určité stagnace a vylidňování, jimž se merkantilismus snažil čelit.

⁵⁶ Daňové zatížení už samo o sobě bylo nemalé a vláda ho neustále navyšovala. Tzv. Kontribuce se od druhé poloviny 17. století dělily na čtyři části: vojenská daň, daň pro potřeby panovníka, daň pro zemská vydání a fortifikační daň. Pro představu, příjem státu za vojenskou daň v polovině

i když v merkantilistických teoriích tento bod představoval pouze jednu z mnoha dalších zásad.⁵⁷

Prvním významným merkantilistou působícím na území habsburského soustátí byl Johann Joachim Becher. Narodil se roku 1635 ve Špýru, vystudoval medicínu, věnoval se matematice, fyzice, chemii, právu a hospodářství. Mezi lety 1666 a 1677 žil ve Vídni, kde v letech 1670–1676 působil jako rada komerčního kolegia⁵⁸ císaře Leopolda I. a přišel s řadou nápadů vedoucích k hospodářskému pozvednutí země.⁵⁹ Ve svém díle *Politischer Discurs* klade důraz na harmonii a proporci. V jeho podání má merkantilistická věda sloužit všem lidem.⁶⁰ Becher hlavně kritizoval skutečnost, že se z habsburské monarchie vyváží surová vlna do sousedních zemí, kde se zpracovává a zpět se dováží až hotová plátna, jež přijdou mnohem draž, než kdyby se vyrobila uvnitř monarchie. Z tohoto důvodu prosazoval zákon o zákazu vývozu vlny, jenž platil v Anglii, kde vedl k usazení flanderských soukeníků v Anglii.⁶¹ Rovněž podporoval zakládání manufaktur a navrhoval zřízení donucovacích pracoven (káznic). Ty si představoval dvojího typu. Jedny tzv. „klasické“ určené pro zloděje, podvodníky atd., kteří si měli trest odpykat prací a nahradit tak vzniklé škody. Druhé tzv. „dobré“ pro tovaryše, chudé děti a další, jež si chtějí vydělat na živobytí.⁶² Tento návrh o donucovacích pracovnách Leopold I. schválil roku 1676 v dopise pro místodržitelství, v němž nařizoval, „*aby zdraví žebráci, tuláci a lenoši byli dáni do donucovacích pracoven, kde by pracovali*“.⁶³

Becher přišel s mnoha velkolepými projekty od výroby zlata, ledku, mýdla až po založení obchodních domů či manufaktur na jemná sukna. Ve Vídni se snažil o vytvoření koloniální společnosti. Řada jeho projektů ale nebyla díky dostatečným financím ze strany státu a četným nepřátelům, za něž mohla jeho prudká povaha

17. století představoval 1 200 000 zlatých. V polovině 18. století už 3 000 000 zlatých, a přesto zdaleka nepokryla výdaje rakouské armády. In: KRAMEŠ, J.: *c. d.*, s. 291.

⁵⁷ KRAMEŠ, Jaroslav: *Studie z hospodářských dějin č. 4. Kameralismus a klasická ekonomie v Čechách*. Praha 1998, s. 9.

⁵⁸ Komerční kolegium mělo za úkol vypracovat studii pro území habsburské monarchie zabývající se příčinami růstu a úbytku obchodu, cenami. Dále mělo dbát na to, aby se suroviny zpracovávaly v rámci habsburské monarchie, z ciziny se nedovážely hotové výrobky ale suroviny a pokud už se tedy dovážely hotové výrobky, tak se měli kupovat co nejlevněji.

⁵⁹ BLAICH, Fritz: *Die Epoche des Merkantilismu*. Wiesbaden 1973, s. 60–61.

⁶⁰ BAŽANTOVÁ, I.: *c. d.*, s. 424.

⁶¹ KLÍMA, Arnošt: *Manufakturní období v Čechách*. Praha 1955, s. 108.

⁶² BAŽANTOVÁ, I.: *c. d.*, s. 425.

⁶³ KLÍMA, A.: *c. d.*, s. 109.

a zcela nepolitické jednání, realizována⁶⁴. Nakonec Becher upadl u císařského dvora v nemilost a roku 1677 musel Vídeň opustit. Sklonek svého života prožil v Londýně, kde roku 1682 umírá.⁶⁵ Nicméně svými nápady dalece nastínil cestu, jež by vedla ke zlepšení ekonomických a sociálních podmínek své doby.

Dalším významným merkantilistou v habsburské monarchii byl Wilhelm von Schröder. Narodil se roku 1640 v Královci (dnešní Kaliningrad). Už při svém studiu práv na Jenské univerzitě pobýval nějaký čas v Holandsku a v Anglii. Roku 1673 přijal nabídku císaře Leopolda a usadil se u vídeňského dvora. Moc dlouho se ale ve Vídni neohřál. Císař jej záhy pověřil cestou do Anglie, kde měl studovat ekonomické poměry. Po svém návratu převzal Becherův vídeňský manufakturní dům, z něhož měl zřídit textilní manufakturu anglického typu. Zemřel roku 1688 jako szepesský⁶⁶ komorní rada.⁶⁷

Schröder víceméně své teorie založil na anglických studiích merkantilismu. Ve svém stěžejním díle *Fürstliche Schatz- und Rentkammer* hájil koncepci absolutistického státu. Velký důraz kladl na příjmy královské pokladny. Schröder prosazoval, aby se peníze a drahé kovy nehromadily, ale aby byly neustále ve směnném procesu. Byl prvním německým merkantilistou, který předložil konkrétní návrhy na vytvoření úvěrového systému.⁶⁸

Souhrn praktických merkantilistických požadavků přizpůsobených podmínkám habsburské monarchie nacházíme v nejpropracovanějším díle z roku 1684 *Österreich über alles wenn es nur will; das ist wohlmeinender Fürschlag, wie mittelst einer wohlbestellten Landesökonomie die Kaiserliche Erblande in kurzem über alle andere Staaten von Europa zu erheben und mehr als einige darselben von*

⁶⁴ K těm projektům, které se mu podařilo uskutečnit, patřily tři manufaktury: manufaktura na výrobu jemných suken, jedna na Táboru u Vídně, druhá v Linci a manufaktura na výrobu hedvábí ve Walpersdorfu v Dolních Rakousích. Zvláštností byl manufakturní objekt na Táboru u Vídně, v němž se nacházela i chemická laboratoř sloužící k vlastní výrobě barviv a léčiv, dílny pro výrobu keramiky a náradí pro textilní výrobu či tavicí pece. In: SCHINDLER, Emanuel: *Merkantilismus a státní praxe v Rakousku za Leopolda I.* Obzor národohospodářský, 9, 1904, s. 172–175.

⁶⁵ BLAICH, F.: *c. d.*, s. 61.

⁶⁶ Szepes (něm. Zips) - jedna z administrativních oblastí tehdejšího uherského království.

⁶⁷ BLAICH, F.: *c. d.*, s. 67.

⁶⁸ Tamtéž, s. 69.

denen andern independent zu machen, jehož autorem byl Philip Wilhelm von Hörnigk⁶⁹, švagr Johanna Joachima Bechera.⁷⁰

Philip Wilhelm Hörnig se narodil roku 1640 ve Frankfurtu nad Mohanem. Po studiu práv na univerzitě Ingolstadtu působil několik let ve Vídni, kde pracoval spolu se svým švagrem a podnikl z příkazu císaře několik politických misí na německé knížecí dvory. V roce 1690 vstoupil do služeb pasovského kardinála Johanna Philippa von Lamberga. Až do své smrti (1714) zastával funkci vyslance reprezentujícího pasovskou diecézní politiku.⁷¹

Hörnigk ve svém díle *Österreich über alles wenn es nur will; ...* shrnul a podrobně rozpracoval v devíti bodech hlavní požadavky rakouských merkantilistů druhé poloviny 17. století: V prvním bodě žádal, aby žádný kus země vhodný pro obdělávání nezůstával ležet ladem. Ve druhém bodě navázal na Johanna Joachima Bechera. Podpořil jeho myšlenku, aby všechny suroviny byly zpracovávány v rámci habsburské monarchie, jelikož se stejně jako on domníval, že zákaz vývozu surovin⁷² by do země přilákal zahraniční odborníky. Z domácích výrobních odvětví v první řadě podporoval rozvoj textilní výroby, především kvalitní české jednostřížné vlny, jejíž výroba měla být navýšena zakládáním dalších ovčínů. Ve třetím bodě se věnuje počtu obyvatel v zemi. V zemi by podle něj mělo žít pouze tolik lidí, kolik se v ní dokáže uživit. Podobně jako Becher nebo Fabián Šebestián Malivský z Maliv, o němž bude řeč v následující kapitole, zastával názor, aby byli do práce zapojeni i tuláci a žebráci. Pouliční osmileté a devítileté děti měly být posbírány a vyučeny v nějakém řemesle. V tomto směru preferoval jemné tkalcovství. Ve čtvrtém bodě zdůrazňoval, aby peníze sice v zemi zůstávaly, ale ne někde uložené, nýbrž v aktivní formě, tj. v neustálém oběhu. V pátém bodě Hörnigk mluví o nutnosti naučit obyvatele, aby dávali přednost při nakupování domácím výrobkům namísto zahraničních. V šestém článku zakazoval nakupování zahraničního zboží za zlato a stříbro, ale výměnou za domácí zboží. Navíc mělo být zahraniční zboží kupováno přímo od výrobce, ne od prostředníků, kteří cenu zboží zvyšovali. V sedmém bodě zdůrazňoval důležitost dovozu surovin ze zahraničí

⁶⁹ V minulosti byly vysloveny pochybnosti, zda autorem není Johann Joachim Becher, nicméně dnes je dílo připisováno Philipu Wilhelmu von Hörnigkovi. Více k této problematice: BAŽANTOVÁ, I.: *c. d.*, s. 427–428.

⁷⁰ BAŽANTOVÁ, I.: *c. d.*, s. 427.

⁷¹ BLAICH, F.: *c. d.*, s. 66.

⁷² Tento požadavek nebyl zcela vyslyšen, nicméně roku 1702 byl vydán patent, který uvaloval na vývoz surové přize a vlny dvojnásobné clo.

a jejich následné zpracování v zemi, čímž by vyplácené mzdy zůstávaly doma. V osmém bodě, na rozdíl od šestého, pak logicky požaduje, aby se domácí přebytkové zboží do ciziny prodávalo za zlato a stříbro. Poslední devátý bod za každou cenu podporuje domácí výrobky před zahraničními, i kdyby byly sebevíce kvalitně horší a cenově dražší.⁷³

2.3 Merkantilisté v Zemích Koruny české

V zemích Koruny české se setkáváme se dvěma moravskými teoretiky merkantilismu⁷⁴. Prvním z nich byl Pavel Hynek Morgenthaler⁷⁵, brněnský měšťan a majitel manufaktury, který roku 1653 vypracoval studii zaměřenou na hospodářské poměry v zemích Koruny české. Podle něj české země vydávají spoustu peněz za zboží, které by se zde dalo vyrobit, stačilo by pouze najmout cizí řemeslníky zabývající se výrobou produktů, jež se u nás doposud nevyrobí, aby sem přinesli znalosti a postupy ze zahraničí. Morgenthaler rozpracoval i organizační strukturu podle geografického charakteru Českých zemí. Morava a Čechy se měly soustřeďovat na produkci vlněných látek, ve Slezsku se pak měly vyrábět krajky a plátno, v Horním Rakousku kovové nástroje, Štýrsko a Kraňsko se mělo stát střediskem hedvábí.⁷⁶

Za druhého moravského merkantilistu, který přišel po Morgenthalerovi, je považován Fabián Šebestián Malivský z Maliv, rovněž Brňan a majitel textilní manufaktury v Ivančicích a Tišnově.⁷⁷ Fabián Šebestián Malivský zaslal roku 1663 dopis císaři Leopoldovi I. V podstatě rozvinul Morgenthalovu myšlenku přivést do země odborníky, čímž by podle Malivského mnoho lidí, kteří se bezděčně toulají po zemi, našlo práci, čímž by vzrostly panovníkovi příjmy. Tvrdí, že v zemi je vlna, len, zlato, stříbro, měď, železo, kámen, dřevo, kůže, ... a mnohé z těchto surovin se i v zemi zpracovávají, ale nekvalitně, proto je třeba pozvat odborníky

⁷³ KLÍMA, A.: *c. d.*, s. 110–111.

⁷⁴ V devadesátých letech 17. století se objevili propagátoři merkantilistických teorií i v Čechách. Jednalo se o bratry Jana Michala a Bedřicha Mikuláše Lotické. V podstatě kopírovali již vyslovené myšlenky o nutnosti zakládání manufaktur, které by měl stát všemožně podporovat mj. i bezúročnými půjčkami.

⁷⁵ Morgenthaler se inspiroval anglickými principy merkantilismu, především zákazem vývozu nezpracovaných surovin.

⁷⁶ BAŽANTOVÁ, I.: *c. d.*, s. 421.

⁷⁷ Tamtéž.

ze zahraničí. Zaváděním vlastních manufaktur a vlastní výrobou by nejen posílilo postavení habsburské monarchie, ale především by finančně oslabilo Anglii, Francii a Holandsko, jimž tak z habsburské monarchie plynou obrovské sumy peněz. I zemědělství by podle Malivského posílilo, protože doma vyrobené výrobky by byly levnější o dopravní náklady a odpadly by i mýtní poplatky. Podobně jako Morgenthaler navrhoval, aby se v různých částech země vyrábělo jiné zboží. Pro Moravu a Čechy stanovil výrobu jak jemných suken podle francouzského a holandského vzoru, tak výrobu hrubých suken.⁷⁸ Na hlavní myšlenku o omezení výdajů za zahraniční zboží, kterou Malivského návrh několikrát zdůraznil, Vídeň moc dobře slyšela. Moravskému tribunálu byl zaslán dopis podepsaný císařem Leopoldem I., v němž vláda žádala tribunál o zaslání dobrozdání k Malivského návrhu české dvorské kanceláři. Ta však podle Klímy⁷⁹ dobrozdání neobdržela, jelikož Malivský mezitím zemřel, tím pádem nebylo nikoho, kdy by věc urgoval a návrh upadl v zapomnění.

⁷⁸ KLÍMA, A.: *c. d.*, s. 104–106.

⁷⁹ Tamtéž, s. 106.

3. Vnitřní okolnosti ovlivňující odvětví podnikání

Šlechta, ale např. i duchovenstvo, se snažila z vlastněných území vytěžit co nejvíce rozšiřováním svého majetku či podnikáním. Polní hospodářství doplňovala včelařstvím, rybníkářstvím nebo zakládáním ovčínů, čímž se měl zvýšit celkový výdělek velkostatku.⁸⁰ Tato potřeba ještě vzrostla v souvislosti s náklady vloženými do obnovy zničeného panského a poddanského majetku v důsledku třicetileté války.⁸¹ Nezbytným a určujícím faktorem pro podnikání v jakékoliv oblasti byl dostatek surovinové základny, jelikož dovoz surovin ze vzdálenějších oblastí zboží díky mýtným a celním poplatkům surovinu podstatně zdražovalo.⁸²

Za nejvíce atraktivní odvětví pro podnikání se považovalo textilnictví, především soukenictví, jež bylo už po dlouhá léta vedle řeznictví považováno za nejzámožnější a nejváženější řemeslo,⁸³ protože náklady na ovčiny byly ve srovnání s náklady na dvory minimální a příjem za surovou vlnu tvořil asi 50% z celkového výnosu.⁸⁴ Pokud chtěl šlechtic podnikat a neměl na svém panství žádnou surovinu, bylo pro něj nejjednodušší a nejlevnější orientovat se právě na ovčiny. Proto šlechta ponejvíce investovala na svých panstvích do zakládání ovčínů a následně textilních manufaktur. Za další výnosná odvětví bylo pokládáno sklářství, železářství, pivovarnictví nebo papírnictví.

Při zakládání ovčínů hrály důležitou roli tři faktory: správný výběr plemene ovcí, vhodné pastviny a ovčáci. Sehnat pastýře mnohdy představovalo největší problém. Pastýři ovcí se řadily mezi okrajovou vrstvu společnosti podobně jako např. kati. Společnost je sice na jedné straně považovala za odborníky, na straně druhé jimi pohrdala. Znalost různých onemocnění ovcí, technik při stříhání vlny, vlastností travin, stanovování krmných dávek nabytá dlouholetou praxí se dědila z generace na generaci.⁸⁵

⁸⁰ CHYLÍK, Jindřich: *Přehled dějin moravského průmyslu*. 1. díl. *Do polovice XVIII. století*. Brno 1948, s. 65.

⁸¹ MAUR, Eduard: *Český komorní velkostatek v 17. století*. Praha 1976, s. 24.

⁸² MAINUŠ, František: *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v XVIII. století*. Praha 1960, s. 9.

⁸³ CHYLÍK, J.: *c. d.*, s. 22.

⁸⁴ MAUR, E.: *c. d.*, s. 40.

⁸⁵ KVASŇOVÁ, Jiřina: *Vývoz českého sukna v 16. století. Příspěvek k dějinám českého soukenictví*. Praha 1952, s. 141.

Pro zpracování vlny v sukno šlechta zřizovala rovněž barvírny, valchy, rámy, které nemusela mít nutně ve vlastní správě. Pokud nevlastnila manufakturu, mohla těžit pouze z jejich pronajímání jednotlivým mistrům.⁸⁶

Od počátku největší produkci na území českých zemí tvořilo obyčejné hrubé sukno určené pro potřeby venkova.⁸⁷ Naopak zcela chyběla produkce jemných suken dovážených ze zahraničí, protože pro jejich výrobu chyběly potřebné zkušenosti už se samotnou přípravou vlny ke tkaní.⁸⁸

Není tedy divu, že možnost zřízení manufaktury na jemná sukna a zvýšit touto cestou příjmy ze svého panství, přitáhla pozornost i Dominika Ondřeje I. Kounice, neboť jemná sukna v sobě skýtala velmi lukrativní byznys, s nímž měl možnost se seznámit na svých zahraničních cestách. Především na své diplomatické cestě do Holandska, které v této době zaujímal hegemonní postavení na poli světové ekonomiky a disponovalo rozvinutými textilními manufakturami. Jelikož Holandsko muselo udělat na Dominika Ondřeje velký dojem a zcela jistě ho ovlivnilo při zakládání textilní manufaktury, neboť si v roce 1700 pozval na několik měsíců do Vídně Holanďana na pokusy s výrobou jemných suken,⁸⁹ přibližme si ve stručnosti, v čem spočíval holandský úspěch. Mezi léty 1625–1675 výrazně stoupla celková produktivita země. Nejdříve došlo k nárůstu produkce v potravinářském průmyslu, v první řadě díky rybolovu, což bylo způsobeno technickým zdokonalením lodí, které mohly plout mnohem dál od břehu a zůstat na volném moři 6–8 týdnů. Kromě populárních slanečků, se lovily i tresky a velryby. V případě velryb nešlo o maso, ale o velrybí olej, který se používal k výrobě mýdla nebo jako náplň do lamp. V agrární oblasti se s postupným zlepšováním zemědělských technologií mnohem více začaly pěstovat industriální plodiny jako len, konopí, chmel a rozšířil se i chov ovcí. Už od dvacátých let 17. století dochází ke koncentraci zemědělství a zakládání manufaktur. První oblastí, v níž se industrializace projevila, byl textilní, hlavně vlnářský, průmysl, jenž v exportu po celé sedmnácté století zaujímal čelní pozici. Holandsko v této době bylo rovněž významným producentem barviv a rafinovaného cukru. Své hegemonní postavení si vydobylo výhodnými přepravními podmínkami. Výrobní náklady holandských lodí

⁸⁶ CHYLÍK, J.: *c. d.*, s. 110.

⁸⁷ Tamtéž, s. 26.

⁸⁸ MAINUŠ, F.: *c. d.*, s. 30.

⁸⁹ ŠEBÁNEK, J.: *c. d.*, s. 111.

byly totiž o 40–50% levnější než jeho největšího konkurenta – Anglie díky levnějším materiálům a méně početné posádce potřebné pro obsluhu lodi. Obecně byly holandské lodě považovány za „čistější, levnější a bezpečnější“.⁹⁰

I merkantilistické teorie vídeňského dvora, s nimiž jsme se seznámili výše, k podnikání v textilní sféře přímo vybízely.

Dominik Ondřej se pod vlivem těchto okolností definitivně rozhodl zvýšit své finanční příjmy vlastní výrobou jemných suken ve Slavkově a obrátil se na Leopolda I. s žádostí o udělení privilegia⁹¹ na zřízení manufaktury. To mu císař přislíbil za věrné služby roku 1701 na dobu dvaceti let spolu se zálohou 20 000 zlatých.⁹²

⁹⁰ WALLERSTEIN, Immanuel: *Dutch Hegemony in the World-economy*. Týž: *The modern World-system II*. USA 1980, s. 37–71.

⁹¹ Udělení privilegia nebylo nezbytnou podmínkou pro založení manufaktury, ale skýtalo v sobě řadu výhod, které mohly majiteli manufaktury jeho podnikání značně ulehčit. Panovník ve svém privilegiu mohl tehdejšímu podnikateli poskytnout až šest výhod:

- 1) Nezávislost na cechovní soustavě a předpisech (tzn. v první řadě neomezený počet pracovníků)
- 2) Udělení místně a časově omezené výrobní a obchodní výsady (především označení zboží vyráběné v manufaktuře, které nemohla bez zvláštního povolení vyrábět jiná manufaktura)
- 3) Celní a daňové úlevy
- 4) Vyjmutí majitele, jeho synů a zaměstnanců manufaktury z vojenské služby
- 5) Osvobození od povinnosti ubytovat vojsko
- 6) Povolení nuceně zaměstnávat tuláky a žebráky

In: BAŽANTOVÁ, I.: *c. d.*, s. 430.

V případě Dominika Ondřeje ještě vidíme finanční příspěvek, který sice Bažantová neuvádí, ale mohl by tvořit sedmou výhodu plynoucí z císařského privilegia.

⁹² ŠEBÁNEK, J.: *c. d.*, s. 98.

4. Organizace slavkovské manufaktury

Správou Kounicovy slavkovské manufaktury na jemná sukna byl koncem roku 1702 pověřen Jan Kilián Leopold Freudenberg.⁹³ O jeho osobě mnoho nevíme. Pouze to, že zřejmě pocházel z Bavorska, kde nějakou dobu působil na bavorském dvoře. Odtud byl roku 1695 povolán do služeb vídeňské dvorské komory pro svoje znalosti v kamealistice.⁹⁴

V době, kdy Freudenberg se svou rodinou přišel do Slavkova, už zde působilo šest soukeníků, s jejichž jmény nás postupně seznamuje ve svých dopisech Dominiku Ondřejovi: Daniel Grotner, Jan Soustružník, Jan Fletner, Václav Martinický a bratři Ambrož a Antonín Stakingerové. Za jeho působení ještě přibyli další čtyři: Jiří Dopler, Jan Sassdrohen, Tomáš Schalk a Valentin Geide.⁹⁵ Tito soukeníci bděli a dohlíželi nad celým procesem zpracování vlny.

Hlavním mužem manufaktury byl podle všeho hejtman, který se osobně účastnil především příjmu vlny, ať už v surovém stavu, nebo jako hotových suken. Byl to on, kdo měl v manufaktuře rozhodující slovo, jak vyplývá z níže uvedeného.

Kromě soukeníků a hejtmana se ještě setkáváme s osobou účetního, který je však zmíněn pouze jednou v dopise Freudenberga o svozu vlny⁹⁶, takže jeho přesné úkony v manufaktuře nemůže rekonstruovat.

Dále díky Freudenbergovým dopisům víme, že do Slavkova přicházelo mnoho tovaryšů, kteří zde vždy na čas pobývali, něčemu se přiučili a zase odešli jinam. Příznačně je označuje jako „cizince“. Kromě tovaryšů se ale setkáváme i s cizinci v osobách mistrů soukeníků. Freudenberg bojoval za to, aby se zde usadili natrvalo. Apeloval na Dominika Ondřeje, že by bylo dobré, kdyby jim manufakturní úřad poskytl ochranu a výhody, jak je to všude jinde běžné. Tím by byli mistři motivováni k zakládání rodin a usazení se ve městě, což by bylo mnohem „milejší“, než když neustále přicházejí a odcházejí.⁹⁷

⁹³ Přesné datum vzniku není jasné. V pramenech je manufaktura podchycena až roku 1703. Víme jen, že než se stal Freudenberg správcem, působil ve Slavkově již několik soukeníků.

⁹⁴ ŠEBÁNEK, J.: *c. d.*, s. 112–113.

⁹⁵ MZA Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura – účetní výtahy, korespondence s Freudenbergem (dále jen Manufaktura), fol. 13; 16; 18; 19; 20; 25; 28; 29; 76; 78; 80; 89.

⁹⁶ Tamtéž, fol. 10.

⁹⁷ Tamtéž, fol. 19.

S objektem manufaktury se setkáváme až 15. září 1703, kdy Freudenberg píše Dominiku Ondřejovi, že ještě spolu s jedním soukeníkem celou noc hlídali nový manufakturní dům, protože je „*na všech rozích otevřený*“ a hodlá v tom pokračovat, poněvadž v těchto smutných časech je mnoho „*lumpovské sebranky*“.⁹⁸ Z dalšího dopisu z 10. října 1703 se dovídáme, že manufaktura k tomuto datu už stála⁹⁹, neboť Freudenberg v něm uvádí, že nechal do manufakturního domu přinést velký stůl a osm dřevěných stoliček, aby si zde soukeníci mohli sednout a tříditi vlnu, hlavně pro vojenské sukno, na něž je potřeba hrubá vlna.¹⁰⁰

Ten samý dopis nám poslouží i k demonstraci již výše zmíněnému nadřazenému postavení pana hejtmana, protože ten se měl na Freudenberga obořit, že nemá právo a nesmí nic takového dělat dřív, než přijde takový rozkaz od samotného Dominika Ondřeje. Freudenberg proto Dominika Ondřeje prosí, aby takové nařízení vydal.¹⁰¹

Minimálně do doby než byla postavena manufaktura, se jednotlivé práce vykonávaly doma kromě valchování, napínání na rám a barvení. Kde pracovali mistři, kteří do města přicházeli a odcházeli, není jisté.

Správce Freudenberg se kromě dohledu nad manufakturou zabýval i inovacemi např. ve výrobě suken. Několikrát se v jeho dopisech a účtech setkáváme s poznámkou, že toto sukno té a té barvy v tolika kusech bylo vyrobeno na zkoušku. Jako příklad uvádím jeho dopis z 12. září roku 1703, kde žádá Dominika Ondřeje o souhlas, protože by chtěl zhotovit jako vzorek sukno, které by bylo „jako tráva melírované“. Právě takto zbarvené sukno by se podle něj nejlépe hodilo pro vojáky. Ale jeho výroba se zastavila v barvárně, kde neměl „*nikde žádné místo k barvení*“, proto mu nemůže dosud podat zprávu, co se barvení týče, jelikož mistr se v první řadě řídí nařízením hejtmana a sám Freudenberg nemůže rozkázat nic nového bez souhlasu Dominika Ondřeje.¹⁰² Opět se setkáváme s hejtmanem v hlavní roli. Dominik Ondřej povolení udělil, jelikož už 20. října 1703 se už mj. setkáváme i se zeleným vojenským suknem.¹⁰³

⁹⁸ Tamtéž, fol. 58.

⁹⁹ Mluvíme pouze o hrubé stavbě, protože stavba nebyla zcela dokončena ještě v lednu roku 1704. In: ŠEBÁNEK, J.: *c. d.*, s. 120.

¹⁰⁰ MZA Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura, fol. 68.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž, fol. 56.

¹⁰³ Tamtéž, fol. 73.

Freudenberg ve Slavkově moc oblíben nebyl. Hned první velký problém, který řeší s Dominikem Ondřejem, jsou práva a povinnosti zaměstnanců manufaktury. Hejtman nechal jednoho ze soukeníků za dluh předvést před rychtáře, což se Freudenbergovi nelíbilo, protože se domníval, že je to záležitostí manufaktury a zaměstnanci tudíž rychtáři nepodléhají.¹⁰⁴ Hrabě Dominik Ondřej dal tehdy za pravdu Freudenbergovi, protože v pozdějších dopisech se setkáváme s tresty za prohřešky zaměstnanců. Tímto si nepochybně už od samého počátku zneřátočil samotného hejtmana a ani s ostatními zaměstnanci nebyl zadobře, jelikož neustále dohlížel nad tím, aby práci neodbývali a nešidili.

¹⁰⁴ Tamtéž, fol. 13–15.

5. Výrobní postup slavkovské manufaktury

Abychom mohli v závěru porovnat, jak si slavkovská „manufaktura“ stála mezi ostatními textilními manufakturami své doby v Českých zemích, je potřeba se blíže seznámit s postupem zpracování vlny v sukno.

5.1 Svoz vlny do Slavkova

Vlna se do Slavkova svázela z okolí. Jednalo se o Nové Kounice, Moravské Prusy, Strážnici, Křížanov, Uherský Brod, Ořechov a statek Raro. Rovněž se ovce chovaly i v samotném Slavkově.¹⁰⁵ Díky přehledu¹⁰⁶, který zaslal Freudenberg Dominiku Ondřeji v létě roku 1703, si můžeme udělat představu, jak probíhal příjem vlny. Svoz v tomto případě probíhal od května do července. Vypraná vlna se do Slavkova vozila v pytlích. U příjmu byl přítomen Freudenberg, účetní a hejtman, kteří se účastnili vážení, při němž se vážil dovezený pytel s vlnou. Od této hmotnosti se odečetla váha samotného pytle, čímž byla získána váha čisté vlny. Celkový součet čisté vlny během těchto tří měsíců tvořil 119 centnýře 45 ¼ liber¹⁰⁷.

Kromě vážení se také vždy posuzoval stav každé přivezené vlny. Nejčastějším problémem byla velmi „nečistá“, špatně vypraná vlna a „šrafy“¹⁰⁸. Proč se Freudenberg tolik pozastavoval nad nedobře vypranou vlnou? Surová vlna totiž obsahuje velké množství nečistot. Jedná se nejen o tuk a pot, ale i další nečistoty různého původu (prach, písek, pyl, soli, ...), jenž se musí před spřádáním odstranit. A právě špatně očištěná vlna mohla mít mnohdy velký vliv na celkovou hmotnost vlny. Pro představu uvádím procentuální vyčíslení nečistot: 12 – 47 % potu a tuku, 3–24% nečistot různého původu, 4–24% vlhkosti.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Vlna je v přehledech o svozu evidována pod těmito městy, ale vzhledem k tomu, že Dominik Ondřej v roce 1690 osídlil pustou ves Kroužek náležející k slavkovskému panství a založil zde ovčín, z něhož se s největší pravděpodobností rovněž odváděla vlna do manufaktury. In: LIČMAN, A. – KRATOCHVÍL, A.: *c. d.*, s. 278. Dá se předpokládat, že vesnice příslušející k určitému panství, svázely ostříhanou vlnu do hlavního města panství, z něhož pak byla hromadně převezena do Slavkova a evidována pod jeho jménem.

¹⁰⁶ MZA Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura, fol. 10–12.

¹⁰⁷ 100 liber tvoří jeden centýř.

¹⁰⁸ Výrazem „šrafy“ měl podle mého názoru Freudenberg na mysli skutečnost, že ovce nebyly jednobarevné. V takovém případě se musela vlna před praním barevně oddělit, protože poté už to nešlo. Ještě by pojmem „šrafy“ mohl označit smíchání slehlé vlny z pacek s vlnou ostatní, která se rovněž při stříhání odděluje od ostatní, jinak vlna ztrácí na kvalitě. Ale vzhledem k tomu, že šrafy evokují spíš pruhy, přiklání se k první variantě.

¹⁰⁹ POSPÍŠIL, Zdeněk a kol.: *Příručka textilního odborníka*. 1. část, Praha 1981, s. 110.

Pokud došlo k nesrovnalostem s váhou vlny, byl k případu povolán purkrabí. Takovým případem byla uherskobrodská vlna, která i přesto, že pytle byly chráněny slámou, aby déšť „*an der Wolle keinen Schaden lassen*“, vlna namokla a musela být znovu vysušena.¹¹⁰ Rozdíl ve váze byl zhruba o jeden centnýř, což je docela dost.

Dalším častým problémem byla sice dobře očištěná vlna, ale po kvalitní stránce špatná. Nejhůře dopadala vlna dovezená ze Strážnice, která byla v tak hrozném stavu, že se Freudenberg rozhodl dát ji bokem, aby se o tom sám hrabě Dominik Ondřej při pobytu ve Slavkově mohl přesvědčit na vlastní oči.¹¹¹

Na základě informací v tomto odstavci se dá odvodit, že se s největší pravděpodobností jednalo o vrchnostenské ovce¹¹², protože poddaný, který by chtěl vlnu prodat, by si na jejím očištění dal záležet, aby mu ji vůbec přijali. U vrchnostenských ovcí neměli moc na výběr a Freudenberg si mohl tak maximálně hraběti Dominiku Ondřeji postěžovat v naději, že podnikne nějaké kroky ke zlepšení.

5.2 Zpracování vlny

Proces zpracování vlny můžeme alespoň částečně zrekonstruovat na základě tří typů účetních evidencí.

V prvním typu tzv. „*Extract*“¹¹³, jenž se psal zpětně za minulý měsíc, nacházíme počet suken, který prošel valchou, rámem a kotlem.

Dalším typem evidence je tzv. „*Specification*“¹¹⁴, která nám dává přehled o již hotových suknech včetně jejich rozměrů a hmotností dovážených do Vídně. Bohužel se dochoval pouze jediný z 3. srpna 1703, tudíž není možné určit, v jakých intervalech bylo sukno do Vídně expedováno.

Stěžejní evidencí pro rekonstrukci je tzv. „*Pozej*“¹¹⁵, v níž se zaznamenává hmotnost a druh suken, za něž pan hejtman vyplatil mzdu. Mzdy¹¹⁶ se vyplácely jednou týdně a ustálený den až na pár výjimek představovala sobota.

¹¹⁰ MZA Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura, fol. 11.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Jistě to můžeme tvrdit v případě ovčína v Kroužku, u něj ale bohužel už nemáme pramenně podchycen dovoz vlny do Slavkova, i když se dá z logiky věci předpokládat.

¹¹³ MZA Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura, fol. 25; 48; 61; 87.

¹¹⁴ Tamtéž, fol. 22.

¹¹⁵ Tamtéž, fol. 14; 22; 27; 33; 41; 44; 51; 53; 62; 73; 75; 86; 93; 95; 98; 99; 103; 108; 110.

¹¹⁶ Setkáváme se zde s různými druhy mezd, díky nimž získáváme přehled o jednotlivých sekcích výroby sukna, které budou popsány níže. Z těchto mezd je rovněž níže vypočítána průměrná mzda za dílčí úkony výroby suken.

K procesu zpracování vlny a chodu „manufaktury“ mnohdy poslouží i dopisy Freudenberga zasílané Dominiku Ondřeji I. Kounicovi.

5.2.1 Základní procesy zpracování vlny:

Čechrání a mísení

Účelem čechrání (česání a mýkání) je odstranění krátkých vláken a zbylých nečistot, rozvolnění jednotlivých pramenů na vlákna a jejich následného uspořádání v jednom směru. Mísení různých vláken se provádí zároveň s čechráním. Při směšování záleží na použití příze, její ceně a fyzikálně mechanických vlastnostech, ale i barevném efektu a vzhledu výrobku. Podívejme se ještě na rozdíl mezi rozvolňováním česáním a mýkáním.

Jemnější formu představuje česání, při němž se pomocí bodláků či dvou hřebenů (jeden z nich pevně upevněn, druhý měl česač volně v ruce) vlna rovnala do pramene. Vedlejším produktem česání jsou tzv. výčesky. Množství výčesků úzce souvisí s jakostí vlny, vypřádané jemnosti a účelu užití hotového výrobku.

Mýkání představuje rozvolňování na jednotlivá vlákna za pomoci ruční škrabky s kovovými hroty či jehlicemi. Výsledkem bylo paralelní uspořádání vláken do jakési pavučinky.

Ve Slavkově se česání i mýkání zřejmě provádělo ručně, jelikož se nikde nevyskytuje zmínka o nějakém stroji (s prvním česacím strojem na našem území se setkáváme již v devadesátých letech 17. století).¹¹⁷

Na základě výše zmíněných evidencí lze odvodit, že výdělek pro česače a mýkače se pohyboval v průměru okolo 3 krejcarů za jednu libru vlny. Mnohem častěji se setkáváme s vyplácením mzdy za česání než mýkání.

Předení

Cílem je uspořádání a zkroucení nesouvislé textilní suroviny do pevného tvaru o malém průměru tzv. příze. Předení či spřádání se rovněž provádělo ručně.

Z pramenů se dovídáme, že předení zaujímá prvenství v celkovém počtu vyplácených mezd za měsíc, což je logické. Průměrná mzda pro přádelníka činila 3½ krejcarů za libru vlny.¹¹⁸

¹¹⁷ PŘÍHODOVÁ, Eva – ŠTÝBROVÁ, Miroslava – TALAŠ, Václav: *Stručné dějiny oborů – textil, oděvnictví, obuvnictví*. Praha 2004, s. 12.

Tkaní

Před samotným tkaním musela příze projít soukáním, jež sloužilo k převnutí příze z vřetena na vhodnější tvar pro tkaní tzv. cívku, na niž se vešla jedna libra příze (56 dkg). Osnova se pro tkaní vytvářela ze šestnácti cívek. Hotová osnova se musela ještě šterkovat, aby se při tkaní netrhaly a nechlupatěly nitě.¹¹⁹ Od středověku se tkalo na ležatém podnožkovém stavu, kdy tkadlec u stavu seděl, provlékal útek (nit) hůlkou a přirážel ho paprskem.¹²⁰

Ve Slavkově se vyrábělo několik druhů suken¹²¹ nesoucí označení:

- a) jádrové sukno¹²²
- b) boy¹²³
- c) špitální boy
- d) vojenské sukno
- e) malé sukno
- f) střední sukno

Dále se rozlišovalo mezi úzkým a širokým sukнем. Délka se pohybovala mezi dvaceti až čtyřiaadvaceti lokty, šířka mezi 5/4 až 8/4 lokte.¹²⁴

Pletení

Ve Slavkově se kromě tkaní suken setkáváme i s pletením punčoch. Vyráběly se zde punčochy pánské, dámské a dětské. V jednom ze zápisů nacházíme mzdu 3 zlaté vyplacenou panem hejtmanem za 6 párů punčoch¹²⁵, což by v průměru odpovídalo 30 krejcarům za jeden pár. Je ale nutné brát v potaz, že se mzda mohla lišit, např. v případě dětského páru.

¹¹⁸ MZA Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura, 14; 22; 27; 33; 41; 44; 51; 53; 62; 73; 75; 86; 93; 95; 98; 99; 103; 108; 110.

¹¹⁹ NOCAR, Pavel: *Humpolecké soukenictví*. Humpolec 2010, s. 14.

¹²⁰ PŘÍHODOVÁ, E. – ŠTÝBROVÁ, M. – TALAS, V.: *c. d.*, s. 9.

¹²¹ MZA Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura, fol. 14; 22; 23; 27; 33; 41; 44; 48; 51; 53; 62; 73; 75; 86; 87; 93; 95; 98; 103; 108; 110.

¹²² Jedná se sukno, které bylo řazeno mezi ty kvalitnější.

¹²³ Jedná se o hrubé sukno určené převážně pro potřeby venkova.

¹²⁴ MZA Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura, fol. 23.

¹²⁵ MZA Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura, fol. 88.

5.2.2 Zušlechťovací procesy zpracování vlny:

Po těchto základních procesech popsaných výše, prochází sukna ještě tzv. zušlechťováním, které v sobě zahrnuje řadu dílčích technologií. Ve Slavkově se v pramenech setkáváme se třemi procesy: valchováním, napínáním sukna na rám a barvením.

Valchování

Valchováním lze velmi výrazně upravit vnější vzhled tkaniny i její kvalitu. Postup se zakládá na přirozené vlastnosti vlny – plstění, k němuž se používala teplá voda, moč (obsahuje amoniak)¹²⁶ a další prostředky. Plstění se podporovalo i vhodnými mechanickými podmínkami valchování (vlhkostí, teplotou, ...). Při valchování plstnatělo vlněné sukno tak silně, že jej bylo potřeba zdrsnit a učesat opět jedním směrem. Sukno se tak stávalo měkkým, hebkým a hlavně získávalo schopnost zadržovat vodu.

Vhledem ke skutečnosti, že valchy potřebovaly ke svému provozu hodně vody, byly stavěny v těsné blízkosti vodních zdrojů. Ve Slavkově stála valcha v blízkosti rybníka, který se rozléval mezi říčkou Litavou a nynější železniční tratí. Tato valcha byla postavena již koncem 16. století a v roce 1703 nechal Dominik Ondřej vedle ní vystavět ještě jednu.¹²⁷

Napínání sukna na rám

Po valchování sukno ztrácelo až 1/3 své hmotnosti¹²⁸ bylo tedy nutné jej opět napnout. K tomuto účelu sloužily soukenické rámy umístěné volně v přírodě, na které se sukno napínalo ještě mokré. Soukenický rám¹²⁹ se skládal z několika ve dvou řadách do země zaražených dřevěných sloupků. Nahoře byly sloupky spojeny trámem, dole byl vždy mezi dvěma sloupky trám pohyblivý, jež se ke sloupku připevňoval pomocí kolíků (tzv. haplíků) Jak pohyblivé trámy, tak horní trám, byly pobity oboustranně špičatými hřebíky (tzv. štefty). Celou délku horního

¹²⁶ Moč byla později nahrazena mýdlem, které soukeníci vyráběli vařením dřevěného popela na louh, a roztok následně zředily tukem. In: NOCAR, P.: *c. d.*, s. 19. Ve Slavkově není možné odvodit, zda se používala moč či mýdlo. Freudenberg se sice párkrát ve svých dopisech Dominiku Ondřejovi zmíní o dodávce dřeva, ale bohužel už neuvádí, k čemu přesně bylo dřevo určeno.

¹²⁷ LIČMAN, A. – KRATOCHVÍL, A.: *c. d.*, s. 111.

¹²⁸ PŘÍHODOVÁ, E. – ŠTÝBROVÁ, M. – TALAŠ, V.: *c. d.*, s. 9.

¹²⁹ Ilustrační obrázek viz příloha č. 3.

trámu kryla stříška, aby štefty nerezivěly a dřevo nehnilo. Na rám se napínalo vždy jedno sukno. Do délky se sukno napínalo za pomoci dvou tzv. rechen. Jedna rečna, rovněž pobitá štefty, se umístila na konec posledního sloupku a připevnil se na ni jeden okraj sukna. Druhá rečna se pak připevnila na druhý konec sukna. Z této druhé rechny vedl provaz navíjející se na hřídel tzv. hvězdice umístěné na konci prvního pole rámu. Až bylo sukno nataženo do požadované délky (natahovalo se vždy o trochu více, protože se po sundání z rámu o něco málo srazilo), připevnil se jeho okraje na horní trám a zespoda se rovněž zafixovaly pohyblivými trámky. Poté se povolil provaz, sukno se sesunulo a uvolnilo z první rechny. Obě rechny a hvězdice se odnášely. Do šířky se sukno na štefty horního trámu a dolních pohyblivých trámů napínalo ručně. Kusy se nabíjely dvakrát i třikrát denně. Záleželo na počasí. Napínalo se během celého roku. V podzimních měsících se stávalo, že se sukno rosilo a vzniklá rosa se sklepávala pomocí prutů nebo rákosek. Tímto způsobem se na napnutém suknu zvedal i vlas, který se sčesal pomocí velkého kartáče zabírajícího celou šířku sukna.¹³⁰

Vzhledem ke skutečnosti, že jednotlivé druhy suken mají stejnou velikost, musely být po sundání z rámu zastříhovány do požadovaných rozměrů, přestože o tom nemáme žádnou zmínku ani v podobě zápisu o výplatě za postříhování.

Rámy se rovněž jako valchy nacházely mimo město. V dopise ze dne 27. října 1703 totiž Freudenberg píše Dominiku Ondřejovi, že soukenické rámy stojící před branami města jsou nespolehlivé, protože jedno sukno se z nich musí dvakrát až třikrát sejmut a opět znovu napnout, aby uschlo.¹³¹ Dále Dominika Ondřeje upozorňuje, že přes noc se tam sukno nemůže nechat vůbec. Rámy podle něj nejsou doteď pevně zajištěny a on se domnívá, že by bylo nejlepší, kdyby mohly být rámy vztyčeny hned za manufakturním domem, což by bylo mnohem jistější než před branami města.¹³²

Velmi zajímavé je ale srovnání měsíčního vyúčtování. Zatímco v srpnu valchou a napínáním na rám prošlo zhruba 20 suken, v říjnu už se jedná v průměru o 25 suken, což vede k domněnce, zda byly rámy opravdu v tak špatném stavu, jak Freudenberg tvrdí Dominikovi, nebo bylo na vině třeba špatné srpnové počasí,

¹³⁰ NOCAR, P.: *c. d.*, s. 21–22.

¹³¹ Z výše uvedeného popisu napínání sukna je jasné, že jeho napnutí nebylo otázkou několika minut, proto Freudenberg zdůrazňuje opakované napínání.

¹³² MZA Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura, fol. 76.

kteře sušení moc nepřálo. Osobně si myslím, že špatný stav soukenických rámu byla jen záminka k tomu, aby Dominik Ondřej povolil jejich zbudování za manufakturou, čímž by bylo sukno lépe chráněno, a jednak by bylo blíže. Jak se Dominik Ondřej I. rozhodl, se s jistotou nedozvíme, ale jelikož už v žádném jiném dopise Freudenberg na špatný stav soukenických rámu nepoukazuje, dá se předpokládat, že mu bylo vyhověno.

Barvení

Barvení představuje velmi složitý proces, při němž na sebe působí barvivo a textilní surovina. Jako pojivo se nejčastěji používaly organické látky např. pryskyřice či vosk. Až do devatenáctého století se používala přírodní barviva rostlinného nebo živočišného původu. Rostlinného původu je např. žluté barvivo z šafránu, hnědé z ořechové kůry a slupek ořechů či černé z dubové kůry a duběnek, modré z listů indigovníku nebo borůvkové šťávy. Barviva vznikala i mísením např. zelenou barvu bylo možné získat smícháním šafránu a borytu barvířského¹³³. Významný bod pro vývoj barviv znamenalo objevení Ameriky, kde se používala barevná dřeva, která se stala základem mnohých barev v Evropě.¹³⁴ Živočišného původu je např. purpurové barvivo z tělních tekutin lasturnatek.

V zápisech hejtmana lze vysledovat dvě fáze barvení. Buď se vlna barvila ještě před spřádáním, anebo až jako hotové sukno v tzv. „kotlinách“. V měděných kotlinách se slavkovské sukno obarvovalo hnědou, červenou, černou, zelenou, modrou, stříbrnou a perleťovou¹³⁵ barvou.¹³⁶ Ojedinělým případem je zmínka o „květinové barvě“ v zápise hejtmana z 22. prosince 1703.¹³⁷ Zavrhneme-li jen na chvíli představu, že sukno nějaký dobrodruh maloval ručně, dojdeme k závěru, že muselo být květy potištěno. Počátkem osmnáctého století existoval pouze ruční tisk, kdy se vzor za pomoci formy namáčené do barvy obtiskoval na napnutou tkaninu. Na základě pramenů však není možné určit, proč se květinový vzor vyrobil pouze

¹³³ Latinsky *Isatis Tinctoria* - jediný druh svým původem z jihovýchodní Evropy a střední Asie, který bylo možno pěstovat za účelem získávání modrého barviva pro barvení textilií v klimatických podmínkách Střední Evropy. In: KOŘÁN Josef a kol.: *Ottův slovník naučný*. Sv. 1. Praha 1996, s. 88.

¹³⁴ PŘÍHODOVÁ, E. – ŠTÝBROVÁ, M. – TALAŠ, V.: *c. d.*, s. 7.

¹³⁵ Překlad termínu *berlsfarbenes* na základě: GRIMM Jacob – GRIMM, Wilhelm: *Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm*. Leipzig 1971.
In: <http://woerterbuchnetz.de/DWB/?sigle=DWB&mode=Vernetzung&hitlist=&patternlist=&lemid=G P01794> [cit. 25. 2. 2013].

¹³⁶ MZA Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura, fol. 25; 38; 73; 87; 98; 99; 108.

¹³⁷ Tamtéž, fol. 108.

jednou. Možné tedy je, že ho opravdu někdo namaloval ručně a ukázalo se, že se květinový vzor nesetkal s patřičnou odezvou jak platovou, tak na trhu. Myslím si, že kdyby se vzor přece jen tiskl, bylo by v krátké době zapsáno více exemplářů vzhledem k absenci poznámky, že by se jednalo o pouhý zkušební vzorek, jak je tomu v jiných případech.

V kotli se za měsíc obarvilo průměrně osm kusů suken a mzda pro barvíře se pohybovala kolem 30 krejcarů za sukno. Samozřejmě záleželo na druhu a velikosti sukna.

6. Aplikace merkantilistických teorií v praxi slavkovské manufaktury a její srovnání s jinými textilními manufakturami na jemná sukna v Českých zemích

Už na první pohled je jasné, že něco jiného je teorie a něco jiného je praxe, která vždy za vyřčenými teoriemi značně pokulhává. Navíc v případě merkantilismu v celé ekonomice, jak již bylo několikrát zdůrazněno, hraje hlavní roli stát a sám podnikatel je mu zcela podřízen a odkázán.

Dominik Ondřej přesto v počáteční fázi podnikl kroky, které měly zajistit jeho manufaktuře podle dobových merkantilistických teorií slibnou budoucnost. Jednalo se o tolik propagovanou dostatečnou domácí surovinovou základnu, najmutí odborníků na výrobu jemných suken a zajištění odbytu hotového zboží na vídeňský trh. Tedy o tři faktory potřebné pro úspěšný obchod, čímž dokonale naplňoval představu merkantilistů vyrobit v rámci habsburské monarchie z vlastních surovin jemné sukno, doposud nákladně dovážené ze zahraničí, a tudíž ho dodat na domácí trh za levnější peníz. Dál už to podle merkantilistů bylo na státu, aby domácí jemné sukno upřednostnil či přímo vnutil domácímu obyvatelstvu, tím dal vydělat domácím podnikatelům a udržel si tak peníze v zemi.

Podle mého názoru hrál nemalou úlohu ve slavkovské manufaktuře i její správce Jan Kilián Leopold Freudenberg. I když byl v pozici „až toho druhého“, jelikož mu hejtman nedovolil nic bez písemného souhlasu Dominika Ondřeje a pro soukeníky byly v první řadě závazné pokyny hejtmana, snažil se o zdokonalování nejen výrobního procesu, jako tomu bylo např. v případě přesunu rámu nebo třídění vlny pro vojenská sukna, ale i o rozšíření výrobního sortimentu. Vzpomeňme na jeho pokusy. Je ovšem třeba zdůraznit, že ne všechny tzv. vzorky, s nimiž se setkáváme v přehledech účtů slavkovské manufaktury z roku 1703, kdy máme k dispozici kompletní Freudenbergovu korespondenci Dominiku Ondřeji, vznikly Freudenbergovým přičiněním, neboť kdyby tomu tak bylo, neopomněl by se o nich jistě zmínit v některém z dopisů.

Jindřich Šebánek se naopak ve své práci domnívá, že Freudenberg byl zcela nevhodný pro řízení manufaktury, jelikož sám nebyl vzdělán v oboru textilnickém,

takže do výrobního ani organizačního procesu manufaktury nevnesl nic nového.¹³⁸ Své tvrzení opírá o dopis Freudenberga požadující, aby Dominik Ondřej I. uzavřel smlouvu o převzetí technického rozvoje manufaktury s jistým braniborským kupcem a jeho lidmi, která nakonec kvůli vysokým finančním požadavkům braniborského kupce nebyla podepsána.¹³⁹ Já bych v tom viděla spíše než Freudenbergovo mínus velké plus, když otevřeně přiznal, že by pro tento úkol byl někdo kompetentnější.

Definitivní konec Freudenbergova působení v manufaktuře předznamenal podzim roku 1703 spojený s uherskou rebelií vedenou Rakoczym. Z válečné doby chtěl Freudenberg vytěžit co nejvíce tím, že by posílil produkci vojenského zboží pro rekruty. Kromě vojenských suken¹⁴⁰, uvažoval ale i o vojenských punčochách a kloboucích¹⁴¹, což bohužel skončilo pouze u nenaplněné objednávky. A ani doplnění výrobního sortimentu o zelená vojenská sukna nevedlo k očekávanému zisku. Manufaktura Dominika Ondřeje nejenže nic nevydělala, nakonec ještě prodělala. Z celkového nákladu 1200 zlatých, se vrátilo pouze 485 zlatých.¹⁴² Důvodem byl Freudenbergův panický strach z možného vojenského střetnutí. Celá situace vyvrcholila jeho útekem do Brna. Freudenbergovy obavy totiž předčily i velkolepé myšlenky ohledně výroby a posléze vedly k zastavení činnosti celé manufaktury až do února následujícího roku. Roku 1704 slavkovské panství ale přímo rebely postiženo nebylo a zastavením výroby tedy v důsledku velmi utrpělo. Není divu, že Dominik Ondřej doslova zuřil, protože válečné konflikty znamenaly

¹³⁸ I když nebyl vzdělán v textilním oboru, nelze tvrdit, že by byl zcela pasivní k chodu manufaktury. Viz výše připomenutý návrh na přesun soukenických rámtů, výroby vzorků, ale vzpomeňme např. i stížnosti Freudenberga na svoz nekvalitní vlny nebo na jeho snahu usadit ve městě natrvalo nově příchozí mistry.

¹³⁹ ŠEBÁNEK, J.: *c. d.*, s. 128.

¹⁴⁰ Z tohoto období pochází již dříve zmíněný Freudenbergův pokus s jako tráva melírovaným zeleným sukem určeným pro vojáky či třídění hrubé vlny nejlépe se hodící k výrobě těchto suken. Z přehledu účtů máme doloženy čtyři barvy vojenských suken vyráběné ve slavkovské manufaktuře: hnědé, modré, červené a výše zmíněné zelené. Překvapující je, že zelenou barvu, která je dnes nerozlučně spjata s vojenstvím, Freudenberg ve Slavkově prezentuje jako novinku s možností se uchytit na trhu. Na základě toho se dá usuzovat, že počátkem osmnáctého století zřejmě moc rozšířená ve vojenské oblasti nebyla. Naopak pestrost barev v sortimentu vojenských suken, jako např. v případě červené barvy, jež by mohla leckoho překvapit, není žádnou novinkou. Už v sedmdesátých letech 16. století Česká komora, která měla zajistit nákup vojenských suken pro uherskou armádu krále Maxmiliána II., preferovala barevná sukna oproti běžným a tehdy rozšířeným vojenským sukům v černé a šedé barvě. In: KVASŇOVÁ, J.: *c. d.*, s. 13.

¹⁴¹ Je pravděpodobné, že hodlal do výrobního plánu nějakým způsobem začlenit slavkovský kloboučnický cech, protože jinak si nedokážu představit, jak by v tak krátké době chtěl uskutečnit samostatnou výrobou klobouků v rámci manufaktury.

¹⁴² ŠEBÁNEK, J.: *c. d.*, s. 138.

pro výrobce armádního materiálu hotové posvícení, neboť se na nich dalo lehce zbohatnout na základě jednoduchého pravidla: uspokojení aktuální poptávky. Od tohoto fiaska byl Freudenberg v očích hraběte považován za neschopného a této pověsti se už nezbavil, proto roku 1704 jeho práce pro manufakturu končí.¹⁴³

I přesto si nicméně myslím, že cesta, jak něco vytěžit z výroby vojenských suken, pro Dominika Ondřeje existovala a vedla přímo do Vídně, jelikož právě v tuto dobu byla habsburská armáda zapojena do válek o španělské dědictví, tudíž šla vojenská sukna rychle na odbyt. Za hlavní dodavatele vojenských suken pro armádu monarchie byli považováni jihlavští soukeníci, kteří měli mezi léty 1704 až 1710 takový nadbytek objednávek, že je nestačili vyřizovat. Právě z tohoto důvodu se domnívám, že by pro Dominika Ondřeje snad nebyl žádný velký problém vojenská sukna vyrobená ve Slavkově prodat. Navíc by jihlavským soukeníkům stoupla konkurence, protože někteří z nich pod dojmem, že mají odbyt suken zajištěn, přestali tolik dbát na jejich kvalitu.¹⁴⁴ Nic ale nenasvědčuje tomu, že by tento fakt Dominik Ondřej nějak výrazně ve své manufaktuře zohlednil a více se orientoval na produkci pro aktuální poptávku po vojenských suknech.

Co se týče organizace, tak ve Slavkově se textilní manufaktura nikdy nedostala z formy decentralizované (rozptýlené) do formy centralizované, což Jindřich Šebánek rovněž vytýká Freudenbergovi. Na centralizaci výroby však chod manufaktury rozhodně nezávisel a také její samotná existence nebyla decentralizací výroby ohrožena, protože s decentralizovaným vedením manufaktur se v Českých zemích můžeme setkat ještě ve druhé polovině 19. století.¹⁴⁵ Navíc centralizovaná manufaktura je až do sedmdesátých let 18. století pouze ojedinělým jevem. Za první centralizovanou, někdy označovanou jako koncentrovanou, manufakturu na našem území se dá považovat až manufaktura na výrobu sukna v Horním Litvínově, založená roku 1715 hrabětem Janem Josefem Valdštejnem, což dokládá dvacet dobových rytin (z roku 1728), kde můžeme vidět pracovní prostory pro všechny dílčí úkony k výrobě sukna v rámci několika manufakturních objektů.¹⁴⁶ Přesto se pro manufakturu předlo i v domácnostech. Často se tito lidé předtím přímo v manufaktuře naučili technice předení vlny podle holandského

¹⁴³ Tamtéž, s. 156.

¹⁴⁴ MAINUŠ, F.: *c. d.*, s. 65.

¹⁴⁵ MYŠKA, Milan: *Nákladnický systém a decentralizovaná manufaktura*. In: ROHLENA, Václav (ed.): *I. setkání historiků textilního a oděvního průmyslu*. Ústí nad Orlicí 1985, s. 101.

¹⁴⁶ POKORNÁ, Libuše: *Litvínovská hraběcí manufaktura na výrobu sukna*. Litvínov 2008, nepag.

a anglického způsobu.¹⁴⁷ S přadláky či tkalci pracujícími z domu se můžeme setkat ještě o padesát let později ve všech vlnářských centralizovaných manufakturách. Např. brněnská Köffillerova manufaktura na jemná sukna těmto lidem zapůjčovala z manufaktury kolovraty a jiné přadlácké potřeby.¹⁴⁸

Srovnáme-li technickou stránku výrobního procesu jemných suken ve slavkovské manufaktuře s postupy v manufakturách na jemná sukna na našem území zhruba ze stejného období (konkrétně s manufakturou hraběte Valdštejna v Horním Litvínově či hraběnky Gallasové v Hrádku) a následně z druhé poloviny 18. století (Köffillerovou manufakturou¹⁴⁹ v Brně, Mundiho brněnskou manufakturou nebo třeba i s uničovskou manufakturou na výrobu cajků¹⁵⁰ založenou roku 1766, která je dnes po technické stránce všeobecně považována za nejlépe vybavenou manufakturu na našem území), dojdeme k závěru, že ke zdokonalování nebo k zavádění zcela nových nástrojů dle zahraničních vzorů, které by nějakým převratným způsobem mohly urychlit anebo zlepšit kvalitu suken v jednotlivých manufakturách, docházelo jen pozvolna. Důvodem bylo, že se v samotných počátcích vzniku manufaktur v Zemích Koruny české ani nebyly k dostání ani některé základní nástroje potřebné pro výrobu jemných suken jako např. jemné soukenické kartáče. Proto si je majitelé museli obstarat buď ze zahraničí, nebo si je nechat vyrobit podle návrhu u nějakého řemeslníka, což nebyla zrovna levná záležitost. Stejně to bylo i s velkými tkalcovskými stavy dle holandského vzoru, které si majitelé nedováželi, ale nechávali zhotovovat přímo na svých panstvích.¹⁵¹

V první polovině 18. století se setkáváme pouze s jednou technickou novinkou, kterou nemáme doloženu v jiných manufakturách té doby. Jsou jí obrovské soukenické lisy¹⁵², které si nechal vyrobit hrabě Jan Josef Valdštejn ve svých železárnách podle lisů užívaných v anglických soukenických manufakturách.¹⁵³ Jenomže právě díky tomu, že vlastnil železářny, si mohl takovou novinku dovolit, jelikož ji pořídil za podstatně menší náklady, než za jaké by si

¹⁴⁷ KLÍMA, A.: *c. d.*, s. 230.

¹⁴⁸ MAINUŠ, F.: *c. d.*, s. 127.

¹⁴⁹ Počátky této manufaktury na jemná sukna jsou spjaty s Kladrubby nad Labem, odkud byla manufaktura v šedesátých letech přestěhována do Brna.

¹⁵⁰ Kromě cajků = jemných bavlněných látek, se zde vyráběla i vlněná sukna.

¹⁵¹ Jeden takový tkalcovský stav máme doložen i ve slavkovské manufaktuře. In: ŠEBÁNEK, J.: *c. d.*, s. 157.

¹⁵² Lisováním se u suken dosahovalo zafixování určité polohy vláken, čímž sukna získávala na omak hladkost, rovnost povrchu a ušlechtilý stálý lesk.

¹⁵³ KLÍMA, A.: *c. d.*, s. 228.

je případně opatřil hrabě Dominik Ondřej nebo např. hraběnka Gallasová. Teprve od počátku sedmdesátých let 18. století lze vysledovat zvýšení intenzity inovací jednotlivých nástrojů, jakými byly např. tkalcovské stavy, kolovraty atd.

Nicméně po celé 18. století je práce v textilním odvětví výhradně manuální záležitostí. S prvními spřádacími stroji na vlnu¹⁵⁴, které několikanásobně urychlily spřádání vlny v přízi oproti kolovratu, se setkáváme v Českých zemích v uničovské manufaktuře na počátku 19. století. Uničovská manufaktura vlastnictví strojů pečlivě tajila, proto se dnes pouze domníváme, že byly zkonstruovány podle strojů anglických.¹⁵⁵ Díky vynálezu spřádacího stroje se zvětšilo množství příze, kterou najednou tkalci nestačili zpracovávat. To byl podnět k vynálezu mechanických tkalcovských stavů (1784), jež se postupně uplatnily ve všech odvětvích textilního průmyslu. Odtud už scházel jen krůček k vynálezu strojů, které by usnadnily další dílčí postupy jako barvení látek atd. Zavádění strojů do výroby počátkem 19. století je dnes považováno za předěl mezi manuální prací v manufakturách a mechanickou prací v továrnách.

Z výše uvedeného vyplývá, že po celé 18. století ani tak nezáleželo na samotném technickém vybavení jako spíše na technologickém postupu, protože právě ten z velké části rozhodoval o kvalitě jemných suken. Proto si všichni zakladatelé manufaktur zvali odborníky nejčastěji z Holandska, které bylo považováno za Mekku jemných suken právě proto, že jenom oni byli schopni domácí manufakturní zaměstnance naučit zpracovávat vlnu dle tradičního holandského způsobu tak, aby se domácí sukno vyrovnalo kvalitě jemných suken dovážených ze samotného Holandska a obstálo na trhu.

Co se týče výrobního sortimentu slavkovské manufaktury, tak už víme, že kromě výroby vojenských suken, o nichž již byla řeč, výroby jemných suken, za jejímž účelem manufaktura vznikla, a produkce jaderného sukna, rovněž považovaného za sukno vyšší kvality, které byly primárně určeny pro vídeňský trh, se zde ještě vyrábělo hrubé sukno tzv. boy určené zřejmě pro místní trh. Dá se tak usuzovat nejen z výroby standardního boy, které si kupovalo venkovské i městské

¹⁵⁴ Již roku 1738 a 1758 si Angličan Lewise Paul spolu s Johnem Wyattem nechal patentovat spřádací stroj s válečkovým protahovacím ústrojím, který se stal nejdůležitější součástí budoucích spřádacích strojů. V roce 1769 Angličan sir Richard Arkwright zkonstruoval efektivnější spřádací stroj, který o deset let později ještě zdokonalil Angličan Samuel Crompton.

Více k této problematice na <http://www.skolatextilu.cz/history/predeni/index.html> [cit. 19. 3. 2013].

¹⁵⁵ MAINUŠ, F.: *c. d.*, s. 142.

obyvatelstvo, neboť bylo cenově přijatelnější, ale hlavně z výroby špitálního boy, které se v manufaktuře s největší pravděpodobností vyrábělo pro potřeby místního špitálu.¹⁵⁶ Ten nechal Dominik Ondřej po jeho zničení za třicetileté války, v roce 1676 opět postavit a založil při něm nadaci. V nadaci stanovil dopodrobna kromě způsobu stravy a pobožností špitálníků i podobu jejich oděvu.¹⁵⁷ Rovněž se dá předpokládat, že i krejčovský cech zpracovával slavkovská sukna.

Bohužel nemůžeme srovnat, do jaké míry se lišila barevná škála slavkovských suken od jemných suken vyráběných v jiných manufakturách, a jak moc v tomto směru výrobci experimentovali s novými barvami či vzory (jako v případě Slavkova a květinového vzoru) a navzájem si konkurovali, protože tato problematika je ve studiích jednotlivých manufaktur odbyta prostým konstatováním, že se vyráběla sukna „barevná“.

V roce 1703 se Dominik Ondřej rozhodl rozšířit výrobní sortiment a požádal císaře o udělení privilegia na monopolní výrobu mlynářských pláten a kreponu po dobu dvaceti let, které se stejně jako jemná sukna v habsburské monarchii doposud nevyráběly. I přesto, že privilegium neměl jisté, započal s touto výrobou i bez privilegia na křížanovském panství, kam také pozval odborníky ze Švýcarska, centra produkce kreponu, kteří měli obyvatele naučit jeho výrobě. Udělení privilegia se do své smrti 16. ledna 1705 nedočkal a zanedlouho po jeho skonu Maxmilián Oldřich, druhorozený syn a dědic Dominika Ondřeje, přesunul křížanovskou výrobu i s najatými Švýcary do Slavkova.¹⁵⁸

Již na jaře roku 1706 uzavřel Maxmilián Oldřich s italským kupcem Dominikem Donadonim a jeho společníky smlouvu o pronájmu slavkovské manufaktury. Později provoz svěřil italské kompanii Forni-Tognana.¹⁵⁹ Důvodem těchto pronájmů bylo, že Maxmilián Oldřich nechtěl na rozdíl od svého otce do manufaktury mnoho investovat a rovněž si pronájmem minimalizoval starosti spojené s chodem manufaktury.

Rok 1706 můžeme také označit za definitivní konec orientace výroby na jemná sukna, kterou započal Dominik Ondřej, protože jeho syn se upnul

¹⁵⁶ Špitál ve Slavkově založil ve 13. století řád německých rytířů. Během husitských válek zanikl a obnoven byl v osmdesátých letech 15. století rytířem Janem Zeleným z Šanova. Za třicetileté války, která se na Slavkově velmi podepsala, byl špitál opět obrácen v trosky.

¹⁵⁷ LIČMAN, A. – KRATOCHVÍL, A., c. d., s. 167.

¹⁵⁸ ŠEBÁNEK, Jindřich: *Textilní podniky moravských Kouniců*. Časopis Matice Moravské 56, 1932, s. 101–115.

¹⁵⁹ Tamtéž.

na výrobu mlynářských pláten a snažil se o získání privilegia na jejich monopol spolu se zákazem dovozu mlynářských pláten z ciziny. V cestě mu ale stáli obchodníci, kteří obchodovali právě s těmito plátny, a zákaz dovozu by je připravil o značnou část zisku. V manufaktuře se sice kromě mlynářských pláten a kreponu i nadále vyráběly různé vlněné a bavlněné výrobky, ale jen ve velmi omezeném množství, a tak vinnou špatného odbytu primárně vyráběného zboží začal provoz v manufaktuře postupně upadat, až se roku 1716 produkce zastavila úplně.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 129–145.

7. Důvody zániku slavkovské manufaktury na jemná sukna

Na základě skutečností popsaných v minulé kapitole si myslím, že se na zániku slavkovské manufaktury podepsaly především tři skutečnosti.

První a zásadní chybou byla od samého počátku vzniku manufaktury absence holandských odborníků, protože jenom oni mohli poddané z Kounicových panství naučit vyrábět kvalitní jemná sukna, sami zhotovit potřebné ruční nástroje či Dominiku Ondřeji případně doporučit, jaké ruční nástroje by bylo dobré vyrobit, případně opatřit pro dosažení určité kvality suken. Rovněž by mu mohli poradit s výběrem chovaného druhu ovcí, nebo doporučit zušlechtění stáda vhodnějším plemenem, neboť právě jakost samotné surové vlny, z níž mělo být sukno zhotoveno, jeho kvalitu podstatně ovlivňovala. Znalosti holandských odborníků byly pro manufakturu v habsburské monarchii, kde s výrobou jemných suken nebyly žádné zkušenosti, nepostradatelné, a proto ve všech manufakturách na jemná sukna, alespoň v prvních obdobích jejich existence, působil minimálně jeden holandský odborník. Překvapuje mě, že Dominik Ondřej se k této počáteční investici, která by se mu bezpochyby vyplatila, neodhodlal. Těžko říct, zda na odborníka neměl dostatečné finance, nebo ho odradila zkušenost z Vídně, kam si pozval, jak již bylo dříve zmíněno, na pokusy holandského odborníka, kterého po čase poslal zpět. Nicméně ale během svého života vydal nemalé částky za přestavbu zámku, skupování statků a rozvoj samotného města Slavkova zpustošeného třicetiletou válkou. Finančně pokrýt cestu a pobyt třeba jen jednoho Holanďana by ho snad nezruinovalo, zvláště když v pozdějších letech vydržoval šest Švýcarů. A že by ho odradil jeden vídeňský nezdar, mi nepřipadá dosti pravděpodobné. I pokud by si zpočátku myslel, že výrobu zvládne bez odborníka, tak později musel dojít k závěru, že to bez odborné pomoci nepůjde, čemuž by nasvědčovalo ono pozvání šesti Švýcarů, kteří měli zavést výrobu kreponu a mlynářských pláten na křížanovském panství.

A tím se dostávám k druhému chybnému kroku, jenž podle mého názoru přispěl k zániku slavkovské manufaktury. Tentokrát už za ním stojí Maxmilián Oldřich, jenž i přes nevelkou kvalitu mlynářských suken vyrobených pod vedením Švýcarů přesunul jejich výrobu z křížanovského panství i se Švýcary do Slavkova, kde se zcela upnul na jejich výrobu. I přestože výroba mlynářských pláten slibovala

nemalé zisky a rovněž naplňovala podstatu merkantilistických teorií habsburské monarchie (jelikož to byl další druh zboží, který se doposud v zemi nevyráběl), stále si myslím, že v této fázi, kdy už ve Slavkově byla nějakým způsobem rozběhnuta výroba jemných suken, nebylo dobré ji úplně odepsat a pustit se do zcela nového projektu. I když to byl projekt z hlediska možného zisku určitě lákavý, tak, jak již víme, výroba jemných suken v rámci habsburské monarchie ještě zdaleka odepsána nebyla, o čemž svědčí zakládání nových manufaktur na jemná sukna v dalších letech. Bohužel ale možný zisk z výroby mlynářských pláten nadchl i pozdější nájemce slavkovské manufaktury, kteří se vydali právě touto cestou, přestože jejich kvalita v porovnání se zahraničím i nadále značně zaostávala, a výrobu jemných suken zcela upozadili, takže se nemohla dále rozvíjet.

Třetím viníkem stojícím za zánikem slavkovské manufaktury byl samotný stát, habsburská monarchie, která se zpočátku držela merkantilistických teorií jen napůl. Sice šlechticům udělovala privilegia na zřízení a provoz manufaktur, ale zároveň s tím už nepodnikala další patřičné kroky, jež podle merkantilistů měly vést k podpoře a rozvoji domácích manufaktur. Proto pro šlechtice podnikatele byl velký problém výrobky vůbec prodat v konkurenci zboží vyprodukovaném domácími cechy a dováženém ze zahraničí.

Státní správa se o domácí textilní výrobu začala výrazně zajímat a uvádět merkantilistické teorie do praxe až od třicátých let 18. století. Před třicátým rokem 18. století byly podniknuty pouze dva kroky v duchu merkantilistických teorií v oblasti zahraničního obchodu, kdy vláda roku 1715 nejprve založila ve Vídni Orientální společnost pro obchod s Tureckem. Roku 1722 vznikla ještě v Ostende Společnost pro obchod s Východní Indií. Obě společnosti získaly od státu řadu výhod, včetně nepřímé podpory budování přístavů. Za úspěchem uznání pragmatické sankce ovšem habsburská monarchie ostendskou společnost roku 1731 obětovala.¹⁶¹

Teprve celní předpisy z roku 1728 se zásadně dotkly domácí textilní výroby, jelikož nejvíce postihly právě dovoz těchto výrobků a střední a horší sukna se neměla do habsburské monarchie dovážet vůbec.¹⁶² Následně se v roce 1732 setkáváme s dalším důležitým státním nařízením podporujícím prodej domácího sukna, neboť se podle něj k šití oděvů měly používat jen doma vyrobené látky.¹⁶³ Roku 1749 vláda

¹⁶¹ MAUR, E.: *Československé dějiny 1648-1781*. Praha 1984, s. 36.

¹⁶² KLÍMA, A.: *c. d.*, s. 253.

¹⁶³ CHYLÍK, J.: *c. d.*, s. 30.

podpořila dovoz surovin a nástrojů, které nebyly k sehnání uvnitř monarchie tím, že je osvobodila od cla¹⁶⁴, a v roce 1755 stát vydal další patent, jenž stanovoval pokyny pro chov ovcí a zpracování vlny tak, aby vyrobené zboží dosahovalo co nejvyšší kvality. Krajské úřady byly pověřeny navyšováním počtu odborníků schopných vyrobit více druhů vlněné příze a jmenováním instruktorů, kteří měli přadláctví především jemnější příze vyučovat.¹⁶⁵ V této souvislosti došlo i na myšlenku zušlechťování domácího chovu ovcemi španělskými. Zajištěním dovozu byl pověřen hrabě Ferdinand Harrach, prezident říšské dvorské rady. Větší počet španělských ovcí byl umístěn na císařském panství v Holiči a na komorních panstvích v Čechách, ale zájem o španělské ovce měly i soukromé velkostatky.¹⁶⁶ Přestože patent z roku 1755 nedosáhl očekávaných výsledků, lze teprve od padesátých let vidět jasný zájem ze strany státu o kvalitu domácích vlněných suken a podporu jejich výroby. V druhé polovině 18. století se také díky nově získaným územím v Polsku a navázání obchodního styku habsburské monarchie s Anglií, Španělskem a skrze něj pak i se zámořím, podstatně zlepšila možnost odbytu domácího zboží, která měla vliv na celkový růst výroby vlněných látek.¹⁶⁷

Ve všech těchto opatřeních konečně vidíme, že stát začal plnit roli předepsanou mu merkantilisty, když se snažil prosadit na trhu domácí produkty na úkor těm zahraničním. Z těchto nařízení však netěžily jen manufaktury, nýbrž i cechy, které představovaly pro domácí manufaktury obrovskou konkurenci, a s nimiž merkantilisté od samého počátku ve svých teoriích moc nepočítali. Shodli se na tom, že je cechovní organizace jako taková brzdou hospodářského rozvoje země, neboť cechy znemožňovaly tovaryšům, aby se stávali mistry a celkově bránily zvyšování počtu odborných pracovníků. Z tohoto důvodu merkantilisté, především Schröder a Hörnigk, přímo zakazovali, aby se výroba jemných suken a dalšího, v habsburské monarchii doposud nevyráběného, zboží cechům vůbec nesvěřovala. Toto zboží měly podle nich vyrábět pouze manufaktury, což mělo rovněž přispět k jejich rozvoji. Ale stát nejenže cechy v tomto směru nepotlačoval, naopak je ještě mnohdy podporoval jako v případě Marie Terezie, které velmi záleželo na prosperitě

¹⁶⁴ PŘIBRAM, Karl: *Geschichte der österreichischen Gewerbepolitik von 1740 bis 1860*. Leipzig 1907, s. 31.

¹⁶⁵ MAINUŠ, F.: *c. d.*, s. 30.

¹⁶⁶ ČERNÝ, Václav: *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. – XIX. století*. Praha 1930, s. 227.

¹⁶⁷ MAINUŠ, F.: *c. d.*, s. 92; KLÍMA, A.: *c. d.*, s. 274–275.

jihlavských soukeníků, a proto roku 1745 dokonce povolala do Jihlavy soukeníky z Holandska, jež měli ty jihlavské naučit vyrábět jemná sukna dle anglického a holandského postupu.¹⁶⁸ Nechuť vlády postavit se cechům pak vidíme opět v Jihlavě o čtyři roky později (1749), kdy se úřady rozhodly založit soukenickou manufakturu. Jihlavští mistři se ale od samého počátku razantně stavěli proti tomuto projektu, a tak manufaktura byla nakonec zřízena v Kladrubech nad Labem, odkud byla roku 1764 přestěhována do Brna (Köffillerova manufaktura).¹⁶⁹

Naprosto první zvýšený zájem o rozvoj samotných manufaktur a obchodu je paradoxně také připisován vládě Marie Terezie¹⁷⁰, která se rozšiřováním manufaktur snažila získat peníze, protože habsburská monarchie se díky vojenským neúspěchům potýkala s obrovským státním dluhem. Není vyloučeno, že zájem Marie Terezie vyšel spíše z podnětu jejího manžela, Františka I. Štěpána Lotrinského, jelikož právě on je spjat se vznikem mnoha specializovaných textilních manufaktur uvnitř monarchie, jimž uděloval řadu privilegií. Nejvýznamnější z nich bylo právo výhradní výroby určitého druhu zboží na několik let dopředu. Tím se František I. Štěpán Lotrinský snažil zajistit majitelům manufaktur zisk, aniž by se museli bát konkurence. Toto privilegium, jak se ale později ukázalo, značně omezovalo vznik nových manufaktur, a proto přestalo být velmi záhy udělováno. V těch případech, kde už uděleno bylo, proto většinou nebývalo po uplynutí stanovené doby již dále prodlužováno. Další privilegium, které mohl majitel manufaktury získat, zvyhodňovalo jeho podnik před cechy vyrábějícími stejné zboží tím, že pro manufaktury neplatila žádná výrobní omezení. Manufaktury mohly rovněž na základě privilegia zaměstnávat jak vyučenou, tak nekvalifikovanou pracovní sílu, a to v libovolném počtu.¹⁷¹ Od šedesátých let začala vláda podporovat manufaktury i finančně. Každoročně tak bylo na podporách vyplaceno 50 až 80 tisíc zlatých.¹⁷²

V celém počínání vlády lze spatřit stálou nejistotu, jak s cechy v době rodících se manufaktur vlastně naložit, což se především v první polovině 18. století,

¹⁶⁸ Pravda je, že v mnohých městech si cechovní řemeslníci ještě ve druhé polovině 18. století nevedli zrovna nejlépe, jelikož se města stále potýkala se škody způsobené třicetiletou válkou, ale pokud na jejich prosperitě vládě záleželo, tak byla schopna podniknout vše pro to, aby tomu tak bylo a mnohdy jim vycházela vstříc, jak vidíme, i na úkor merkantilismu.

¹⁶⁹ BLAŽEK, Libor: *Vlnářská centra Evropy: Brno - Jihlava : od počátků do 20. století*. Brno 2008, s. 26.

¹⁷⁰ PŘÍBRAM, K.: *c. d.*, s. 26.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 72–73.

¹⁷² PŘÍBRAM, K.: *c. d.*, s. 132.

kdy stát nijak výrazně nezvýhodňoval manufaktury před cechy, na manufakturách velmi nepříznivě podepsalo. Vláda sice několikrát uvažovala o rozpuštění cechovní organizace, poprvé už v roce 1699, ale k definitivnímu rozhodnutí ji zrušit, k čemuž se vídeňští merkantilisté přikláněli od samého počátku, dospěla až v roce 1859.¹⁷³ Proti zrušení cechovní organizace se po celou dobu stavěla města, která už v proticechovních zásazích spatřovala omezování městské autonomie a bojovala za její zachování.¹⁷⁴

Jelikož slavkovská manufaktura vznikla brzy a zanikla dříve, než stát ve třicátých letech začal alespoň podporovat prodej doma vyrobeného zboží, stála tedy hned proti dvěma velkým konkurentům - cechům a zahraničnímu zboží. Boj s nimi nakonec prohrála.

¹⁷³ BLAŽEK, L.: *c. d.*, s. 31.

¹⁷⁴ MAUR, E.: *c. d.*, s. 35.

Závěr

Dominik Ondřej I. Kounic za svého života pozvedl třicetiletou válkou zpustošený Slavkov a jeho předměstí na reprezentativní úroveň, které se město netěšilo ani před válkou. Kromě toho, že znovu vystavěl špitál, založil při něm nadaci a samotné městské správě poskytoval řadu finančních injekcí a úlev za účelem výstavby či opravy pustých domů, tak také současným nebo nově příchozím obyvatelům Slavkova umožňoval jisté výhody spojené s osídlováním nových obytných prostor, čímž se snažil zvýšit populaci nejen města, ale celého slavkovského panství. Se jménem Dominika Ondřeje se také pojí řada přikoupených statků a začátek přestavby slavkovského zámku, jenž přestal vyhovovat jeho potřebám a hlavně neodpovídal jeho postavení u císařského dvora. V raném novověku, na rozdíl od středověku či dnešní doby, byla totiž veřejná reprezentace aristokratického postavení velmi důležitá. Nezáleželo ani tak na bohatství a prominentním postavení jedince jako takovém, ale na tom, jak ho dokázal prezentovat navenek, protože teprve viditelné symboly se daly porovnávat a udávaly výši společenského postavení jedince. Jenom ten, kdo byl schopen dát na obdiv své bohatství, byl za „boháče“ také považován. S potřebou sebereprezentace také radikálně stoupaly výdaje aristokratů, které už nestačil krýt výnos z poddanské renty a platy, ať už ze zemských úřadů nebo funkcí u císařského dvora. Proto šlechta začala hledat východisko, jak zvýšit své finanční možnosti, a našla ho hlavně v hospodářsko-podnikatelské činnosti, jejíž význam narostl ještě více se zrodem merkantilismu. Pod jeho vlivem začaly od konce 17. století v rámci habsburské monarchie vznikat první manufaktury orientované na výrobu zboží, jež se doposud v monarchii nevyrábělo, slibující tak zisk, nejen samotnému podnikateli, ale hlavně státu, jehož zájmu byl bezprostředně podřízen. V době mnoha válečných konfliktů, do nichž byla habsburská monarchie zapojena a potýkala se s velikým nedostatkem finančních prostředků, jí sliboval rozvoj a podpora manufaktur udržení většího obnosu peněz uvnitř vlastních hranic a nárůst počtu plátců daní.

Dominik Ondřej, jenž znal nepochybně z prostředí vídeňského dvora teorie předních merkantilistů habsburské monarchie své doby a na svých diplomatických cestách především do Holandska, v té době hegemonu světové ekonomiky, se setkal s manufakturním podnikáním v praxi, se rozhodl, že by si touto cestou mohl přijít na slušné peníze. Při zakládání vlastní manufaktury ve svém rezidenčním městě

Slavkově, postupoval podle merkantilistických zásad, které měly jeho manufaktuře zajistit slibnou budoucnost. Podle merkantilistů bylo při výběru oblasti podnikání nezbytné, aby podnikatel disponoval dostatečnou domácí surovinovou základnou, proto si Dominik Ondřej vybral textilnictví, jež bylo samotnými merkantilisty protěžované, a konkrétně jemná sukna doposud dovážená ze zahraničí, nepočítáme-li již v té době dvě manufaktury v okolí Vídně založené merkantilistou Johannem Joachimem Becherem. Dalším důležitým bodem bylo najmutí odborníků, jejichž úkol spočíval v učení domácího obyvatelstva spřádat jemnější přízi a vyrábět z ní jemná sukna rovnající se kvalitě těch dovážených. Dominik Ondřej sice najal několik odborníků, kteří při manufaktuře pracovali po celou dobu její existence, ale podle mého názoru udělal velkou chybu, že si neopatřil odborníky přímo z Holandska, mekky jemných suken, protože odborníci najmutí Dominikem Ondřejem zdaleka nemohli disponovat takovými znalostmi a zkušenostmi v procesu výroby jemných suken jako Holanďané, kterým se alespoň pro začátek svěfovala rezie nově vznikajících textilních manufaktur v habsburské monarchii, aby se kvalita výrobků vyrovnala těm zahraničním, čímž uspišil konec své manufaktury. Na jejím zániku ale nesl velkou vinu i sám stát, protože slavkovská manufaktura vznikla v době, kdy stát plnil merkantilistické teorie jen napůl. Panovník na jedné straně uděloval šlechticům privilegia při zakládání manufaktur, která byla pro podnikatele velmi výhodná, ale na straně druhé se až do třicátých let 18. století už moc nestaral o upřednostnění odbytu doma vyrobeného zboží před výrobky dováženými z ciziny. Se samotnou podporou rozvoje a zájmu o manufakturní podnikání se setkáváme ve větší míře až v padesátých letech 18. století za vlády Marie Terezie a jejího manžela Františka I. Štěpána Lotrinského.

Nicméně výrobu jemných suken ve Slavkově pohřbil už syn Dominika Ondřeje, Maxmilián Oldřich, který do Slavkova přesunul výrobu mlynářských pláten z křížanovského panství i přes jejich nevelkou kvalitu, neboť ji považoval za více rentabilní než jemná sukna. Byla to velká škoda, protože, jak již víme, během 18. století vzniklo ještě několik manufaktur na jemná sukna, kterým by se slavkovská manufaktura kvalitou suken jistě vyrovnala, kdyby se pokračovalo v jejím rozvoji, jelikož technický pokrok šel dopředu jen pozvolna. Myslím si, že mnohem lepší by bylo zdokonalit stávající výrobu jemných suken, než se vrhnout do nového podniku, zvláště když u křížanovských mlynářských pláten pokulhávala kvalita a stále neměl privilegium na jejich monopol. Nakonec již rok po smrti svého otce (1706)

se rozhodl těžit alespoň z pronájmu manufaktury. I noví nájemníci se vydali cestou primární výroby mlynářských pláten, která se však velkého úspěchu nedočkala, protože se jejich kvalita vůbec nezlepšovala a stále jsme v době, kdy se stát o prosperitu manufaktur nezajímá. Tak slavkovská manufaktura na jemná sukna, od roku 1706 orientovaná na mlynářská plátna, v roce 1716 ukončila svůj provoz.

Závěrem mohu říci, že myšlenka Dominika Ondřeje na založení textilní manufaktury byla velmi moderní. Splnil tři základní merkantilistické předpoklady pro to, aby prosperovala: vlastní surovinovou základnu, najmutí odborníků a odbyt zboží jednak na vídeňský trh, jednak na místní slavkovský. Jen udělal jednu velkou chybu, že se spokojil s odborníky, kteří nepocházeli z Holandska. Bohužel musím konstatovat, že Dominik Ondřej o trošku předběhl dobu soukromých manufaktur, protože merkantilismus a z něj vycházející principy manufakturního podnikání předpokládaly aktivní roli státu. Ten ji ale ve dvacátých letech 18. století neplnil, čímž Dominiku Ondřeji značně zkomplikoval jeho podnikání, které nemohlo dosáhnout návratnosti počátečních investic a vedlo k zániku celé slavkovské manufaktury.

Resumé

Dominic Andrew 1st Kaunitz (1654–1705) played an important role in the history of city Austerlitz, the Kaunitz family seat. After the Thirty Years War he supported the re-settlement and development of the ravaged city. He also began to rebuild the Austerlitz castle. The finance invested into the restoration of the city he decided to reclaim in 1701, when he decided to found a manufactory for fine cloth, which became the manufactory for miller's canvas under his son Maximilian Ulrich's rule in 1706. Entrepreneurship of Dominic Andrew was influenced by the theories of Viennese mercantilists and the prospering manufactories, which he saw during his diplomatic journeys to England and Holland. Generally, mercantilism was based on the active role of the state that should have promoted domestic manufactories and their products. But the state started to fulfill this role only in the mid-18th century. This was the main reason, why in 1716 the Austerlitz manufacture stopped existing.

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Moravský zemský archiv Brno, fond G 436, kart. 403, inv. č. 3597, novodobý opis listiny zřizující fideikomis.

Moravský zemský archiv Brno, fond G 436, kart. 403, inv. č. 3596, opis závěti Dominika Ondřeje z r. 1705.

Moravský zemský archiv Brno, fond G 436, kart. 403, inv. č. 3598, pohřební řeč za Dominika Ondřeje z r. 1705.

Moravský zemský archiv Brno, fond G 436, kart. 404, inv. č. 3607, Manufaktura – účetní výtahy, korespondence s Freudenbergem.

Literatura:

BAŽANTOVÁ, Ilona: *Merkantilismus v habsburské monarchii s důrazem na české země*. Politická ekonomie, 49, 2001, č. 3, s. 415–435.

BLAICH, Fritz: *Die Epoche des Merkantilismu*. Wiesbaden 1973.

BLAŽEK, Libor: *Vlnařská centra Evropy: Brno - Jihlava : od počátků do 20. století*. Brno 2008.

ČERNÝ, Václav: *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. – XIX. století*. Praha 1930.

FLODROVÁ, Lenka: *Kavalířská cesta Dominika Ondřeje z Kounic*. Vyškovský sborník, 4, 2004, s. 87–111.

HOLMAN, Robert: *Vývoj ekonomického myšlení*. Praha 1994.

HRUBÝ, František: *Lev Vilém z Kounic. Barokní kavalír*. Brno 1987.

CHYLÍK, Jindřich: *Přehled dějin moravského průmyslu*. 1. díl. *Do polovice XVIII. století*. Brno 1948.

- KLINGENSTEIN, Grete: *Der Reichsvizekanzler Dominik Andreas*. In: Týž: *Der Aufstieg des Hauses Kaunitz. Studien zur Herkunft und Bildung des Staatskanzlers Wenzel Anton*. Göttingen 1975, s. 41–74.
- KOŘÁN, Josef Jan (ed.): *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*. Sv. 1. Praha 1996.
- KRAMEŠ, Jaroslav: *Počátky ekonomického myšlení v českých zemích*. *Politická ekonomie*, 49, 2001, č. 2, s. 289–305.
- KRAMEŠ, Jaroslav: *Studie z hospodářských dějin č. 4. Kameralismus a klasická ekonomie v Čechách*. Praha 1998.
- KUBA, Zdeněk – UJEC, Jindřich: *Dějiny ekonomického myšlení a podnikání*. Ostrava 2005.
- KVASŇOVÁ, Jiřina: *Vývoz českého sukna v 16. století. Příspěvek k dějinám českého soukenictví*. Praha 1952.
- LIČMAN, Alois – KRATOCHVÍL, Augustin: *Vlastivěda moravská II. Místopis. Slavkovský okres*. Brno 1921.
- LORENZ, Hellmut – KROUPA, Jiří – MILTOVÁ, Radka – BOHDALO, Stanislav: *Domenico Martinelli, Rousínov*, 2006.
- MAINUŠ, František: *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v XVIII. století*. Praha 1960.
- MAŘA, Petr: *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha 2004.
- MAUR, Eduard: *Český komorní velkostatek v 17. století*. Praha 1976, s. 24.
- MILTOVÁ, Radka: *Mezi zalíbením a zavržením. Recepce Ovidiových Metamorfóz v barokním umění v Čechách a na Moravě*. Brno 2009.
- MYŠKA, Milan: *Nákladnický systém a decentralizovaná manufaktura. Teoretická úvaha o podstatě těchto ekonomických kategorií na příkladu textilního průmyslu*. In: ROHLENA, Václav (ed.): *I. setkání historiků textilního a oděvního průmyslu*. Ústí nad Orlicí 1985, s. 84–104.

- NOCAR, Pavel: *Humpolecké soukenictví*. Humpolec 2010.
- PEDUZZI, Lubomír: *Václav Petruzzi, stavitel Kouniců*. Vlastivědný věstník moravský, 45, 1993, s. 56–61.
- PERNES, Jiří – HOLÁN, Ivo: *Slavkov u Brna, město a okolí*. Praha 1987.
- POKORNÁ, Libuše: *Litvínovská hraběcí manufaktura na výrobu sukna*. Litvínov, 2008.
- POSPÍŠIL, Zdeněk a kol.: *Průručka textilního odborníka*. 1. část. Praha 1981.
- POSPÍŠIL, Zdeněk a kol.: *Průručka textilního odborníka*. 2. část. Praha 1981.
- PŘIBRAM, Karl: *Geschichte der österreichischen Gewerbepolitik von 1740 bis 1860*, Leipzig 1907.
- PŘÍHODOVÁ, Eva – ŠTÝBROVÁ, Miroslava – TALAŠ, Václav: *Stručné dějiny oborů – textil, oděvnictví, obuvnictví*. Praha 2004.
- SEIFERT, Jaroslav: *Stavební vývoj zámku ve Slavkově*. Věstník Historicko-vlastivědného kroužku v Žarošicích, 12, 2003, s. 94–97.
- SCHINDLER, Emanuel: *Merkantilismus a státní praxe v Rakousku za Leopolda I*. Obzor národohospodářský, 9, 1904, s. 172–175.
- ŠEBÁNEK, Jindřich: *Textilní podniky moravských Kouniců*. Časopis Matice Moravské 55, 1931, s. 95–168.
- ŠEBÁNEK, Jindřich: *Textilní podniky moravských Kouniců*. Časopis Matice Moravské 56, 1932, s. 101–186.
- WALLERSTEIN, Immanuel: *Dutch Hegemony in the World-economy*. Týž: *The modern World-system II*. USA 1980, s. 37–71.
- ZEMEK, Petr: *Závěť Lva Viléma z Kounic*. In: KORDIOVSKÝ, Emil – SVOBODA, Miroslav: XXIX. Mikulovské sympozium. Kardinál Fr. z Ditrichštejna a jeho doba. Brno 2006.

Archivní pomůcky:

ZAORALOVÁ, Marie: *Rodinný archiv Kouniců: (1272) 1278–1960*, Inventář 1. Brno 1998.

ZAORALOVÁ, Marie: *Rodinný archiv Kouniců: (1272) 1278–1960*, Inventář 2. Brno 1998.

Ostatní:

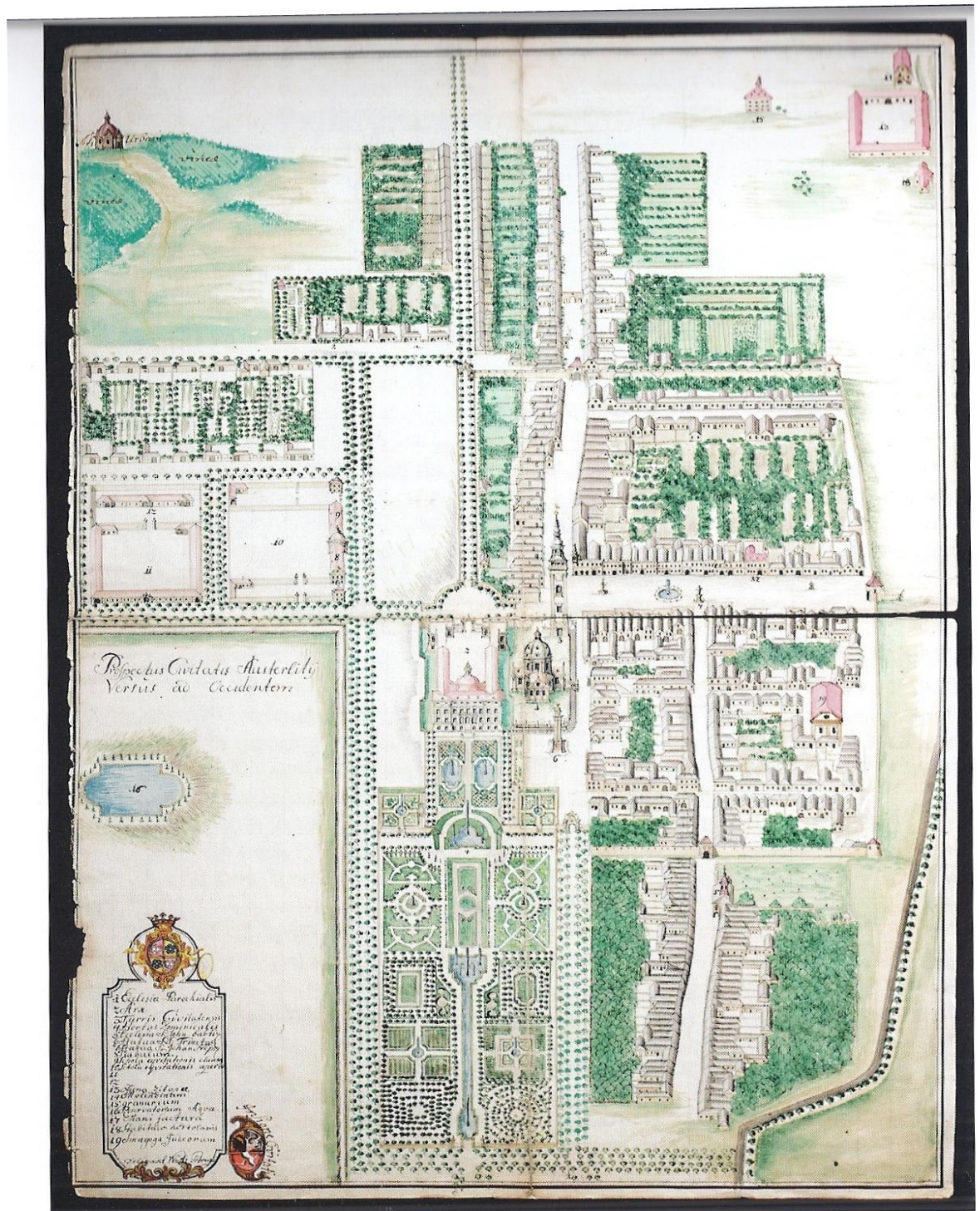
<http://woerterbuchnetz.de/DWB/?sigle=DWB&mode=Vernetzung&hitlist=&patternlist=&lemid=GP01794> [cit. 25. 2. 2013].

<http://www.skolertextilu.cz/history/predeni/index.html> [cit. 19. 3. 2013].

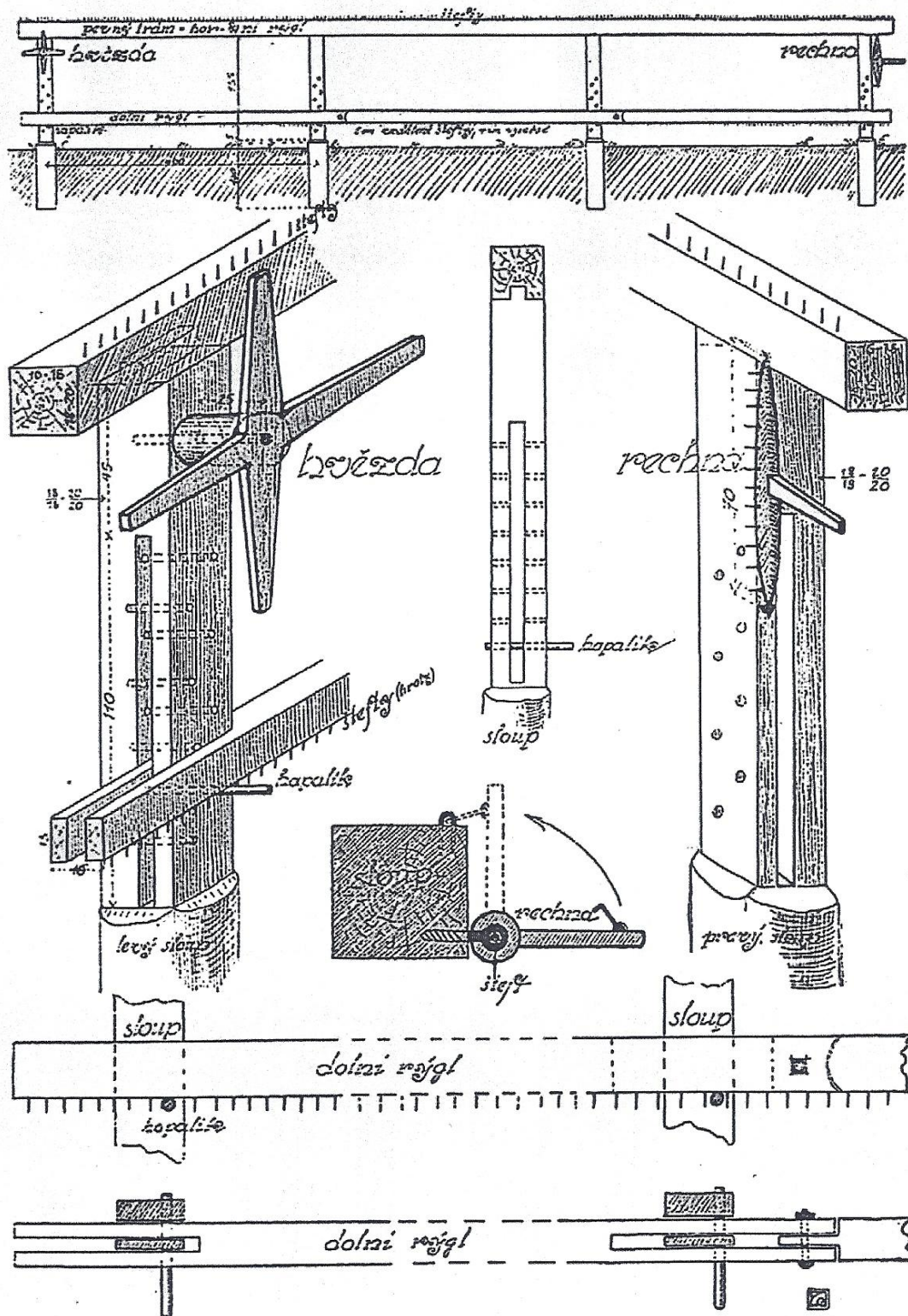
Portrét Dominika Ondřeje I. Kounice

Návrh územního generelu města Slavkova z roku 1730 od Václava Petruzzi

Konstrukce soukenického rámu

Anotace

Fakulta:	Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra:	Katedra historie
Název bakalářské práce:	Slavkovské panství za Dominika Ondřeje I. Kounice <i>(Slavkov dominion at the time of Dominic Andrew 1 st Kaunitz)</i>
Podnázev bakalářské práce:	Slavkovská manufaktura v letech 1703–1706 v kontextu soudobých merkantilistických teorií <i>(Slavkov manufactory for fine cloths in the years 1703–1704 in the context of contemporary mercantilist theories)</i>
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Radmila Pavlíčková, Ph.D.
Počet znaků:	100 614
Počet příloh:	3
Počet titulů použité literatury:	35
Klíčová slova:	Dominik Ondřej I. Kounic, manufaktura na jemná sukna, merkantilismus, Slavkov, Jan Kilián Leopold Freudenberg <i>(Dominic Andrew 1 st Kaunitz, manufactory for fine cloths, mercantilism, Slavkov (Austerlitz), Jan Kilián Leopold Freudenberg)</i>
Keywords:	
Charakteristika práce:	Práce pojednává o slavkovském panství za Dominika Ondřeje I. Kounice (1654–1705), především o jeho manufaktuře na jemná sukna. Cílem mé práce je kromě analýzy samotného vzniku a procesu výroby, také zhodnocení, do jaké míry aplikoval Dominik Ondřej I. Kounic soudobé merkantilistické teorie ve své manufaktuře, a jaké byly důvody jejího

zániku na základě srovnání s jinými manufakturami na jemná sukna 18. století.

Characterization of thesis:

(This work deals with the Slavkov dominion at the time of Dominic Andrew 1st Kaunitz (1654–1705), especially with his manufactory for fine cloths. The aim of this work, except the analysis of the origin and manufacturing process, is evaluation to what degree Dominic Andrew 1st Kaunitz applied contemporary mercantilist theories in his manufactory and what were reasons for the termination of the manufactory on the basis of comparison with other manufactories of fine cloths in 18th century.)